

Catechismus van Genève

Brief aan de lezer

Het onderwijzen van de kleine kinderen in de christelijke leer is een zaak geweest die de kerk altijd sterk aanbevolen heeft. En om dit te doen had men van oudsher niet alleen de scholen, en droeg men niet slechts iedereen op om het eigen huisgezin goed te onderrichten, maar was er ook de publieke regeling om de kleine kinderen door de kerken te toetsen over de punten die onder alle christenen gemeengoed moeten zijn. En om methodisch te werk te gaan gebruikte men een vragenlijst welke men Catechismus noemde. Sedertdien heeft de duivel, door de kerk te verscheuren en het afschuwelijke verval teweeg te brengen, waarvan men in het grootste deel van de wereld nog altijd de tekenen ziet, deze heilige ordening vernietigd, en heeft er slechts allerlei overblijfselen van gelaten, die niets anders kunnen voortbrengen dan bijgeloof zonder ook maar enigszins opbouwend te zijn. Het betreft de confirmatie,² zoals die genoemd wordt, waarin slechts naäperij zonder enige basis te vinden is.

Wat wij dus naar voren brengen is niets anders dan de praktijk die gedurende de gehele oudheid nageleefd is onder de christenen, en nooit werd veronachtzaamd behalve in de tijd dat de kerk geheel en al bedorven was.

I *Het Geloof*

Hoofdstuk 1

- 1 PREDIKANT: *Wat is het hoofddoel van het menselijk leven?*
KIND: God te kennen.
- 2 PREDIKANT: *Waarom zeg je dit?*
KIND: Omdat Hij ons geschapen en in de wereld gebracht heeft om in ons verheerlijkt te worden. En het is zeker terecht dat wij ons leven met zijn eer in verband brengen, omdat Hij er het begin van is.
- 3 PREDIKANT: *Wat is het hoogste goed van de mensen?*
KIND: Datzelfde.

² Calvijn doelt hier op de bij het sacrament van het vormsel in de Rooms-Katholieke Kerk gebruikelijke rite. In de Geneefse gemeente werden ten tijde van Calvijn kinderen vanaf hun tiende jaar tot het avondmaal toegelaten.

- 4 PREDIKANT: *Waarom noem je dit het hoogste goed?*
 KIND: Aangezien ons lot bij het ontbreken daarvan ongelukkiger is dan dat van de redeloze dieren.
- 5 PREDIKANT: *Hieraan zien wij dus, dat er niets zo ongelukkig is als niet naar Gods wil te leven?*
 KIND: Jazeker.
- 6 PREDIKANT: *Maar wat is de ware en juiste kennis van God?*
 KIND: Wanneer men Hem zo kent dat Hij geëerd wordt.
- 7 PREDIKANT: *Wat is de goede manier om Hem te eren?*
 KIND: Dat wij in Hem al ons vertrouwen stellen; dat wij Hem dienen door gehoorzaam te zijn aan zijn wil; dat wij Hem in al onze noden aanroepen en in Hem ons heil en alle goeds zoeken; en dat wij met hart en mond erkennen, dat alle goed alleen van Hem komt.

Hoofdstuk 2

- 8 PREDIKANT: *Welnu, opdat deze dingen ordelijk uiteengezet en uitvoeriger verklaard worden, wat is het eerste punt?*
 KIND: In God ons vertrouwen stellen.
- 9 PREDIKANT: *Hoe kan dit gedaan worden?*
 KIND: In de eerste plaats door Hem te kennen als almachtig en volkomen goed.
- 10 PREDIKANT: *Is dat genoeg?*
 KIND: Nee.
- 11 PREDIKANT: *Om welke reden?*
 KIND: Omdat wij het niet waard zijn, dat Hij om ons te helpen zijn macht toont, noch dat Hij zijn goedheid ten opzichte van ons aanwendt.
- 12 PREDIKANT: *Wat is er dus nog meer nodig?*
 KIND: Dat wij er zeker van zijn, dat Hij ons liefheeft en onze Vader en Heiland wil zijn.
- 13 PREDIKANT: *Hoe weten wij dit?*
 KIND: Door zijn Woord, waarin Hij ons zijn barmhartigheid in Christus bekend maakt en ons verzekert van zijn liefde ten aanzien van ons.
- 14 PREDIKANT: *Het fundament van een waar vertrouwen in God te hebben is Hem te kennen in Jezus Christus?*
 KIND: Jazeker.
- 15 PREDIKANT: *Maar wat is kort samengevat de kern van deze kennis?*
 KIND: Zij is samengevat in de geloofsbelijdenis van alle christenen, die men gewoonlijk de Apostolische Geloofsbelijdenis noemt, omdat deze

een beknopt overzicht is van het ware geloof dat men in de christenheid altijd vastgehouden heeft, en die ook ontleend is aan de zuivere leer van de apostelen.

- 16 PREDIKANT: *Zeg nu op wat er in staat.*

KIND:

Ik geloof in God, de almachtige Vader, Schepper van de hemel en de aarde.

En in Jezus Christus, zijn enige Zoon, onze Here;

die ontvangen is van de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria;

die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven;

die is nedergedaald ter helle;

die op de derde dag is opgestaan uit de doden.

Hij is opgevaren ten hemel, is gezeten aan de rechterhand van God,

de almachtige Vader. Vandaar zal Hij komen om te oordelen de levenden en de doden.

Ik geloof in de Heilige Geest.

Ik geloof de heilige katholieke kerk, de gemeenschap der heiligen;

de vergeving der zonden;

de opstanding des vleses

en het eeuwige leven.

Hoofdstuk 3

- 17 PREDIKANT: *In hoeveel delen zullen wij deze geloofsbelijdenis splitsen om haar goed tot in de details te verklaren?*

KIND: In vier hoofddelen.

- 18 PREDIKANT: *Welke?*

KIND: Het eerste zal gaan over God de Vader. Het tweede over zijn Zoon Jezus Christus, en daarin is het hele gebeuren van onze verlossing weergegeven. Het derde over de Heilige Geest. Het vierde over de kerk en de genadegaven van God ten opzichte van haar.

- 19 PREDIKANT: *Gezien het feit dat er slechts één God is, waarom spreek je dan toch van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, dus van drie?*

KIND: Omdat wij in één goddelijk wezen de Vader moeten beschouwen als het begin en de oorsprong of de eerste oorzaak van alle dingen; vervolgens de Zoon als zijn eeuwige wijsheid; en de Heilige Geest als zijn kracht en macht, die uitgestrekt is over alle schepselen en toch voortdurend in Hem zetelt.

- 20 PREDIKANT: *Daarmee wil je dus zeggen dat er geen enkel bezwaar is, dat wij in één-zelfde Godheid deze drie personen onderscheiden; en dat God toch niet gedeeld is?*
KIND: Zo is het.
- 21 PREDIKANT: *Zeg dan nu het eerste deel [van de geloofsbelijdenis] op.*
KIND: Ik geloof in God, de almachtige Vader, Schepper van de hemel en de aarde.
- 22 PREDIKANT: *Waarom noem je Hem Vader?*
KIND: Met het oog op Jezus Christus, die het eeuwige Woord is; voortgebracht door Hem vóór alle eeuwen en vervolgens verschenen aan de wereld, heeft God bevestigd en verklaard dat Hij zijn Zoon is. Maar omdat God de Vader van Jezus Christus is, volgt daaruit dat Hij het ook van ons is.
- 23 PREDIKANT: *Wat versta je eronder dat Hij almachtig is?*
KIND: Het wil niet slechts zeggen dat Hij de macht heeft zonder die nog uit te oefenen, maar juist dat Hij alle schepselen in zijn hand heeft en deze afhankelijk van Hem zijn; dat Hij over alle dingen beschikt door zijn voorzienigheid, de wereld regeert door zijn wil en alles, wat er gebeurt, naar zijn goeddenken leidt.
- 24 PREDIKANT: *Naar wat jij zegt, is de macht van God dus niet werkeloos, maar sluit zij veeleer in, dat zijn hand altijd aan het werk is en er niets buiten Hem om gebeurt of zijn toestemming en zijn opdracht mist?*
KIND: Zo is het.

Hoofdstuk 4

- 25 PREDIKANT: *Waarom voeg je eraan toe, dat Hij Schepper van de hemel en de aarde is?*
KIND: Omdat Hij zich aan ons geopenbaard heeft door zijn werken, moeten wij Hem daarin zoeken. Want ons begrip is niet in staat zijn wezen te vatten. Maar de wereld is voor ons als een spiegel waarin wij Hem kunnen aanschouwen, al naar gelang het nuttig voor ons is Hem te kennen.
- 26 PREDIKANT: *Versta je onder de hemel en de aarde dan niet ook de overige schepselen?*
KIND: Jazeker, maar zij zijn begrepen in deze twee woorden, omdat ze allemaal óf hemels óf aards zijn.
- 27 PREDIKANT: *En waarom noem je God alleen Schepper, gezien het feit dat het instandhouden en bewaren van de schepselen veel meer inhoudt dan dat ze eenmaal geschapen zijn?*
KIND: Er wordt daardoor dan ook niet alleen aangeduid, dat Hij in één keer zijn werken der natuur tot stand heeft gebracht om ze daarna los te laten

zonder zich er verder om te bekommeren. Maar men moet het zo begrijpen dat, zoals de wereld door Hem in het begin is gemaakt, Hij die nu ook blijvend in stand houdt, zodat de hemel, de aarde en alle schepselen niet in zichzelf maar uitsluitend door zijn alvermogen bestaan. Omdat Hij bovendien alle dingen op die manier in zijn hand houdt, spreekt het vanzelf, dat Hij erover regeert en er de zeggenschap over bezit. En omdat Hij Schepper van de hemel en de aarde is, is Hij het die de gehele orde van de natuur door zijn goedheid, kracht en wijsheid bestuurt, de regen en de droogte, de hagel, de stormen en het mooie weer zendt evenals vruchtbaarheid en onvruchtbaarheid, gezondheid en ziekten. Kortom, Hij voert het gezag over alle dingen om zich ervan te bedienen al naar gelang het Hem goeddunkt.

28 PREDIKANT: *Wat de demonen en de goddelozen betreft, zijn die Hem evenzeer onderworpen?*

KIND: Hoewel Hij die niet leidt door zijn Heilige Geest, houdt Hij hen toch wel in toom, zodat zij zich niet kunnen roeren dan voorzover Hij het hun toestaat. En zelfs dwingt Hij hen zijn wil uit te voeren, hoezeer dit ook tegen hun bedoeling en plan ingaat.

29 PREDIKANT: *Waarvoor dient het dat je dit weet?*

KIND: Voor veel, want het zou een armzalige zaak zijn, als de demonen en de goddelozen het vermogen hadden iets in strijd met de wil van God te doen. Wij zouden zelfs nooit rust in ons gemoed kunnen hebben, als wij van hun kant steeds gevaar liepen; maar wanneer wij weten, dat God hen in toom houdt, zodat zij niets kunnen uitrichten dan met zijn toestemming, hebben wij dankzij dit besef reden om gerust te zijn en ons te verheugen, omdat God belooft onze beschermer te zijn en ons te verdedigen.

Hoofdstuk 5

30 PREDIKANT: *Laten we nu naar het tweede deel [van de geloofsbelijdenis] gaan.*

KIND: En in Jezus Christus, zijn enige Zoon, onze Here etcetera.

31 PREDIKANT: *Wat houdt dit kort gezegd in?*

KIND: Dat wij de Zoon van God als onze Heiland erkennen, en als het middel waardoor Hij ons van de dood heeft bevrijd en het heil verworven.

32 PREDIKANT: *Wat betekent die naam Jezus, waarmee je Hem aanduidt?*

KIND: Heiland; en deze naam is Hem op Gods bevel gegeven door de engel.

33 PREDIKANT: *Zegt dit meer dan als Hij deze naam van de mensen zou hebben gekregen?*

KIND: Jazeker. Want omdat God wil, dat Hij zo genoemd wordt, moet Hij het ook in waarheid zijn.

34 PREDIKANT: *Wat betekent de naam Christus vervolgens?*

KIND: Door deze titel wordt zijn ambt nog meer bekendheid gegeven. Hij is door de hemelse Vader gezalfd om Koning, Priester en Profeet te zijn.

35 PREDIKANT: *Hoe weet je dit?*

KIND: Omdat volgens de Schrift de zalving voor deze drie dingen moet dienen. En deze waardigheden zijn Hem dan ook verscheidene keren toegekend.

36 PREDIKANT: *Maar met wat voor olie is Hij dan gezalfd?*

KIND: Niet met een zichtbare olie, zoals de koningen, priesters en profeten van vroeger. Maar de genadegaven van de Heilige Geest vormen de waarheid van deze uitwendige zalving, die eertijds plaatsvond.

37 PREDIKANT: *Wat is dat koningschap waarover je spreekt?*

KIND: Het is geestelijk, en het bestaat in het Woord en de Geest van God, die gerechtigheid en leven omvatten.

38 PREDIKANT: *En het priesterschap?*

KIND: Het ambt en de bevoegdheid zich voor God te stellen om genade en goedgunstigheid te verkrijgen en zijn toorn te stillen door een offer te brengen, dat Hem aangenaam is.

39 PREDIKANT: *Waarom noem je Jezus Christus Profeet?*

KIND: Omdat Hij, door af te dalen in de wereld, boodschapper en hoogste gezant van God zijn Vader is geweest om diens wil volledig in de wereld te ontvouwen en hiermee alle profetieën en openbaringen te voleindigen.

Hoofdstuk 6

40 PREDIKANT: *Welk voordeel heb je hiervan?*

KIND: Alles tezamen is van nut voor ons. Want Jezus Christus heeft al deze gaven ontvangen om ons er deelgenoot van te maken, opdat wij ze alle uit zijn volheid zullen ontvangen.

41 PREDIKANT: *Leg mij dit uitvoeriger uit.*

KIND: Jezus Christus heeft de Heilige Geest met zijn genadegaven zonder dat daar iets aan ontbreekt ontvangen om er ons uit te schenken en toe te delen: een ieder naar de maat en in de hoeveelheid, waarvan God weet dat het nuttig is. En zo putten wij al wat wij aan geestelijke goederen bezitten uit Hem als uit een bron.

- 42 PREDIKANT: *Waar toe dient zijn koningschap wat ons betreft?*
 KIND: Omdat wij door Hem bevrijde gewetens bezitten en vervuld zijn van zijn geestelijke rijkdommen, en dit om in gerechtigheid en heiligheid te leven, hebben wij ook het vermogen om de duivel, de zonde, het vlees en de wereld, die de vijanden van onze ziel zijn, te overwinnen.
- 43 PREDIKANT: *En waartoe zijn priesterschap?*
 KIND: Ten eerste, aangezien Hij onze Middelaar is, om ons te verzoenen met God, zijn Vader. Vervolgens daartoe, dat wij door middel van Hem over de toegang beschikken om eveneens ons voor God te stellen en God onszelf met al het onze ten offer aan te bieden. En op die manier zijn wij medewerkers aan zijn priesterschap.
- 44 PREDIKANT: *Blijft nog de profetie.*
 KIND: Omdat dit ambt aan de Here Jezus is gegeven om Meester en Leraar van de zijnen te zijn, is hiervan het doel ons in te leiden tot de waarachtige kennis van de Vader en zijn waarheid, op een dusdanige manier dat wij als het ware Gods leerlingen in zijn huis zijn.
- 45 PREDIKANT: *Je trekt dus de conclusie, dat de titel Christus drie ambten omvat, die God aan zijn Zoon heeft gegeven om de vrucht en het vermogen ervan aan zijn gelovigen mee te delen?*
 KIND: Jazeker.

Hoofdstuk 7

- 46 PREDIKANT: *Waarom noem je Hem de enige Zoon van God, gezien het feit dat God ons allen zijn kinderen noemt?*
 KIND: Wij zijn niet van nature Gods kinderen, maar alleen door adoptie en genade, omdat God ons als zodanig wil beschouwen. Maar de Here Jezus, voortgebracht uit het wezen van de Vader, is van een zelfde wezen als God, en daarom wordt Hij terecht enige Zoon genoemd. Want slechts Hij is het op de natuurlijke wijze.
- 47 PREDIKANT: *Je wilt dus zeggen dat deze eer alleen Hem van nature toekomt, maar dat deze ons uit genade als geschenk wordt meegedeeld omdat wij zijn ledematen zijn?*
 KIND: Zeker. En met betrekking tot dit meedelen wordt Hij daarom elders de eerstgeborene onder tal van broeders genoemd.
- 48 PREDIKANT: *Wat wil hetgeen wat hierop volgt zeggen?*
 KIND: Het geeft aan, hoe de Zoon van God gezalfd is door de Vader om onze Heiland te zijn, namelijk door ons menselijk vlees aan te nemen en de dingen te doen die voor onze verlossing noodzakelijk waren, zoals ze hier worden opgenoemd.

- 49 PREDIKANT: *Wat versta je onder deze beide uitdrukkingen: ontvangen van de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria?*
KIND: Hij is gevormd in de schoot van de maagd Maria uit haar eigen vlees om van het geslacht van David te zijn, zoals voorzegd was. En toch is dit geschied door een wonderbaarlijke werking van de Heilige Geest, zonder omgang met een man.
- 50 PREDIKANT: *Is het dan een vereiste dat Hij ons eigen vlees aannam?*
KIND: Ja, omdat het noodzakelijk was, dat de ongehoorzaamheid, door de mens tegen God begaan, hersteld werd in de menselijke natuur. En Hij kon ook op geen andere wijze onze Middelaar zijn om ons te verenigen met God zijn Vader.
- 51 PREDIKANT: *Je zegt dus, dat het noodzakelijk was dat Jezus Christus mens werd om zijn taak als Redder te vervullen, als plaatsvervanger voor ons?*³
KIND: Zo is het. Want in Hem moeten wij alles herkrijgen wat wij in onszelf niet bezitten. En dit kan op geen andere wijze gebeuren.
- 52 PREDIKANT: *Maar waarom is dit gebeurd door de Heilige Geest en niet door toedoen van een man, in overeenstemming met de natuurlijke orde?*
KIND: Omdat het menselijk zaad van zichzelf uit bedorven is, moest de kracht van de Heilige Geest bij deze ontvangenis tussenbeide komen om onze Here te beschermen tegen alle bederf en Hem met heiligheid te vervullen.
- 53 PREDIKANT: *Zo is ons duidelijk gemaakt dat Hij die anderen moet heiligen, vrij is van elke smet, en van de moederschoot af aan God gewijd was in oorspronkelijke zuiverheid, opdat Hij niet onderworpen zou zijn aan het algemene bederf van het menselijk geslacht.*
KIND: Zo bedoel ik het.

Hoofdstuk 8

- 54 PREDIKANT: *Op wat voor een wijze is Hij onze Here?*
KIND: Zoals Hij door de Vader aangesteld is, opdat Hij ons onder zijn bestuur heeft, om het koningschap en de heerschappij van God uit te oefenen in de hemel en op de aarde en om het hoofd van de engelen en de gelovigen te zijn.
- 55 PREDIKANT: *Waarom stap je van de geboorte onmiddellijk over op zijn dood en laat je heel de geschiedenis van zijn leven weg?*
KIND: Omdat hier alleen gesproken wordt over dat wat strikt genomen op het wezen van onze verlossing doelt.

3 Letterlijk: 'als in onze eigen persoon'.

- 56 PREDIKANT: *Waarom wordt er niet eenvoudig met één woord gezegd, dat Hij is gestorven, maar wordt er gesproken over Pontius Pilatus, onder wie Hij heeft geleden?*
 KIND: Dit is niet alleen om ons te verzekeren dat het over een werkelijk gebeuren gaat, maar ook om duidelijk te maken, dat zijn dood een veroordeling inhield.
- 57 PREDIKANT: *Hoe dat?*
 KIND: Hij is gestorven om de straf te ondergaan die wij verdienden en ons op deze wijze te bevrijden. Of anders gezegd, omdat wij voor Gods gericht schuldig waren als misdadigers, heeft Hij voor ons in de plaats willen verschijnen voor de zetel van een aardse rechter en door diens mond veroordeeld willen worden om onze vrijspraak voor de troon van de hemelse rechter te verkrijgen.
- 58 PREDIKANT: *Pilatus verklaart Hem niettemin onschuldig en veroordeelt Hem niet zo, alsof Hij het vonnis zou verdienen.*
 KIND: Zowel het een als het ander is waar. Hij is gerechtvaardigd door het getuigenis van de rechter, om te laten zien, dat Hij niet lijdt voor zijn eigen verkeerde daden maar voor de onze; en toch is Hij openlijk veroordeeld door het vonnis van dezelfde rechter, om te tonen dat Hij werkelijk onze borg is, aangezien Hij in plaats van ons veroordeeld wordt om ons vrijgesproken te krijgen.
- 59 PREDIKANT: *Dit is goed gezegd. Want als Hij een zondaar was, zou Hij niet in staat zijn voor anderen de dood te ontvangen. En toch, opdat zijn veroordeling ons in vrijheid zou stellen, moest Hij tot de misdadigers worden gerekend.*
 KIND: Zo bedoel ik het.

Hoofdstuk 9

- 60 PREDIKANT: *Dat Hij gekruisigd is, houdt dat iets meer in dan wanneer men Hem op een andere wijze had doen sterven?*
 KIND: Ja, zoals de apostel het voorstelt door te zeggen, dat Hij aan het hout is gehangen om onze vervloeking over te dragen op zichzelf en ons ervan te ontlasten [Gal. 3:13]. Want deze vorm van sterven was vervloekt voor God.
- 61 PREDIKANT: *Hoe dat? Is het dan niet de Here Jezus onteren door te zeggen, dat Hij aan de vervloeking onderworpen is geweest, zelfs voor God?*
 KIND: In het geheel niet. Want door die te aanvaarden heeft Hij haar vernietigd door zijn kracht; en wel zo dat Hij altijd de gezegende bleef om ons met zijn zegen te vervullen.

- 62 PREDIKANT: *Verklaar nu wat daarop volgt.*
 KIND: Evenzeer als de dood een vervloeking van de mens was wegens de zonde, heeft Jezus Christus die ondergaan en door die te ondergaan heeft Hij haar overwonnen. En om te tonen, dat zijn dood een werkelijke dood was, wilde Hij in een graf bijgezet worden net als andere mensen.
- 63 PREDIKANT: *Maar het lijkt niet, dat er voor ons iets goeds uit deze overwinning voortkomt, aangezien wij niet ophouden te sterven.*
 KIND: Dat staat het niet in de weg, want de dood van de gelovigen is nu niet anders meer dan een overgang om hen binnen te voeren in een beter leven.
- 64 PREDIKANT: *Hieruit volgt, dat wij de dood niet moeten vrezen als een verschrikkelijke zaak, maar gewillig ons hoofd en onze leidsman Jezus Christus moeten volgen, die ons daarin voorgaat, niet om ons te gronde te richten, maar om ons te redden.*
 KIND: Zo is het.

Hoofdstuk 10

- 65 PREDIKANT: *Wat betekent de toevoeging, dat Hij is nedergedaald ter helle?*
 KIND: Niet alleen, dat Hij de natuurlijke dood heeft ondergaan, die een scheiding van het lichaam en de ziel inhoudt, maar ook, dat zijn ziel bekneld is geweest door een buitengewone angst, die de heilige Petrus de *doodsweeën* [Hand. 2:24] noemt.
- 66 PREDIKANT: *Om welke reden is dit gebeurd, en hoe?*
 KIND: Aangezien Hij zich aanbood aan God om in naam van de zondaars genoegdoening te leveren, moest Hij deze vreselijke droefheid in zijn binnenste ervaren, alsof Hij door God verlaten was en zelfs alsof God vertoornd tegen Hem was. In die afgrond verkerend heeft Hij geroepen: *Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten* [Matt. 27:46; Marc. 15:34].
- 67 PREDIKANT: *Was God dus tegen Hem vertoornd?*
 KIND: Nee, maar toch was het nodig dat God Hem zo zwaar trof om bewaarheid te laten worden wat door de profeet Jesaja was voorzien, [namelijk] dat Hij geslagen is door de hand van de Vader om onze zonden en dat Hij onze ongerechtigheden heeft gedragen [Jes. 53:4].
- 68 PREDIKANT: *Maar hoe kon Hij in zulk een vrees verkeren alsof Hij door God verlaten was, Hij die zelf God is?*
 KIND: Men moet dit zo begrijpen, dat Hij naar zijn menselijke natuur in deze uiterste nood heeft verkeerd, en dat zijn goddelijke natuur zich te dien einde voor een korte tijd als het ware verborgen heeft gehouden, dat wil zeggen: haar kracht niet toonde.

69 PREDIKANT: *Maar hoe kan het gebeuren, dat Jezus Christus, die het heil van de wereld is, in een dergelijke staat van veroordeling heeft verkeerd?*

KIND: Het is dan ook niet geweest om er in te blijven. Want Hij heeft deze verschrikking, waarvan wij hebben gesproken, zo gevoeld dat Hij er niet door is verpletterd. Maar Hij heeft juist tegen de macht van de hel gestreden om die te breken en te vernietigen.

70 PREDIKANT: *Daardoor zien wij inderdaad het verschil tussen de kwelling die Hij heeft geleden en die welke de zondaars ervaren die God straft in zijn toorn. Want wat bij Hem tijdelijk is geweest, is voor anderen eeuwigdurend. En wat voor Hem slechts een angel is geweest om Hem te steken, is bij hen een zwaard om hen dodelijk te verwonden.*

KIND: Zo is het. Want Jezus Christus is te midden van dergelijke benauwdheden steeds op God blijven hopen, maar de zondaars die God veroordeelt, geraken in wanhoop en ergernis ten aanzien van Hem, tot lasterens toe.

Hoofdstuk 11

71 PREDIKANT: *Kunnen wij hieruit niet goed afleiden, welke vrucht wij uit het lijden van Jezus Christus ontvangen?*

KIND: Jazeker. En allereerst zien wij dat het een offer is, waardoor Hij aan het oordeel van God voor ons genoegdoening gegeven heeft, en op die manier zijn toorn jegens ons heeft gestild en ons met Hem heeft verzoend. In de tweede plaats, dat zijn bloed de afwassing is waardoor onze zielen van alle vlekken zijn gereinigd. Ten slotte, dat onze zonden door deze dood zijn uitgewist, zodat God ze niet meer in gedachte houdt en aldus de schuldbrief, die er tegen ons was, ingelost is.

72 PREDIKANT: *Hebben wij er niet nog een ander nut van?*

KIND: Ja, dat hebben wij. Als wij oprechte leden van Christus zijn, is onze oude mens gekruisigd en ons vlees afgestorven, opdat de boze begeerten niet meer in ons heersen.

73 PREDIKANT: *Verklaar nu het volgende artikel.*

KIND: Op de derde dag is Hij opgestaan. Daarmee heeft Hij zich als overwinnaar op de dood en zonde betoond. Want door zijn opstanding heeft Hij de dood tenietgedaan, en de banden van de duivel verbroken en diens gehele macht vernietigd.

74 PREDIKANT: *Op hoeveel manieren biedt deze opstanding ons voordeel?*

KIND: De eerste is dat de gerechtigheid hiermee voor ons volledig verworven is. De tweede dat zij voor ons een zekere waarborg is dat wij eenmaal

in gelukzalige onsterfelijkheid zullen opstaan. De derde dat wij, als wij hieraan werkelijk deel hebben, van stonde af aan opstaan in een nieuw leven om God te dienen en heilig naar zijn wil te leven.

Hoofdstuk 12

- 75 PREDIKANT: *Laten we verder gaan.*
KIND: Hij is opgevaren ten hemel.
- 76 PREDIKANT: *Is Hij op zo'n manier opgevaren naar de hemel, dat Hij niet meer op aarde is?*
KIND: Ja. Want omdat Hij alles gedaan heeft wat de Vader Hem bevolen had en wat vereist was voor ons heil, was er geen taak meer waarvoor Hij nog in de wereld zou moeten verblijven.
- 77 PREDIKANT: *Welk nut heeft deze hemelvaart voor ons?*
KIND: Het nut ervan is tweeledig. Want evenals Jezus Christus de hemel is binnengegaan in onze naam, zoals Hij ook ten behoeve van ons was nedergedaald, zo heeft Hij er ons toegang verschaft en ons verzekerd, dat de poort die voor ons gesloten was vanwege onze zonden, nu geopend is. In de tweede plaats verschijnt Hij daar voor het aangezicht van de Vader als onze Middelaar en Voorspraak.
- 78 PREDIKANT: *Maar heeft Jezus Christus zich door zijn hemelvaart dusdanig uit de wereld teruggetrokken, dat Hij niet meer bij ons is?*
KIND: Nee. Want Hij heeft het tegenovergestelde gezegd. Hij zal bij ons zijn tot aan de voleinding.
- 79 PREDIKANT: *Is het in lichamelijke tegenwoordigheid dat Hij bij ons woont?*
KIND: Nee, want er is een onderscheid tussen zijn lichaam dat boven verhoogd is en zijn kracht die overal verbreid is.
- 80 PREDIKANT: *Wat versta je onder: is gezeten aan de rechterhand van God zijn Vader?*
KIND: Hij heeft de heerschappij over de hemel en de aarde ontvangen om over alles te heersen en te regeren.
- 81 PREDIKANT: *Maar wat betekenen die rechterhand en dat zitten, waarvan gesproken wordt?*
KIND: Dit is beeldspraak, ontleend aan de aardse vorsten, die aan hun rechterhand degenen laten zitten die zij als stadhouders aanstellen om in hun naam te regeren.
- 82 PREDIKANT: *Jij verstaat er dus niets anders onder dan wat de heilige Paulus zegt, namelijk dat Hij als hoofd van de kerk is aangesteld en verheven is boven alle vorstelijke waardigheid [Jes. 53:4] en dat Hij een naam heeft ontvangen boven alle naam [Filipp. 2:9]?*
KIND: Jazeker.

Hoofdstuk 13

- 83 PREDIKANT: *Ga verder.*
 KIND: Vandaar zal Hij komen om te oordelen de levenden en de doden. Dit wil zeggen, dat Hij eenmaal uit de hemel zal verschijnen voor het oordeel, op dezelfde wijze als men Hem daarheen heeft zien opvaren.
- 84 PREDIKANT: *Waar het oordeel aan het eind der tijden plaats zal hebben: hoe kun jij dan zeggen, dat sommigen dan zullen leven en anderen dood zullen zijn, aangezien het verordineerd is, dat alle mensen eenmaal sterven?*
 KIND: De heilige Paulus geeft het antwoord op deze vraag door te zeggen, dat zij die dan leven, opeens veranderd zullen zijn, opdat hun bederf opgeheven en hun lichaam vernieuwd wordt, om onvergankelijk te zijn [1 Kor. 15:51-53].
- 85 PREDIKANT: *Bedoel je dus, dat deze verandering voor hen als een dood zal zijn, omdat deze hun eerste natuur zal vernietigen om hen te doen opstaan in een andere toestand?*
 KIND: Ja, dat.
- 86 PREDIKANT: *Komt er voor ons enige troost uit voort, dat Jezus Christus eenmaal de wereld moet komen oordelen?*
 KIND: Ja, een bijzondere. Want wij zijn er zeker van, dat Hij niet anders dan tot ons heil zal verschijnen.
- 87 PREDIKANT: *Moeten wij dus het laatste oordeel niet zo vrezen, dat we er een afgrijzen van hebben?*
 KIND: Nee, omdat wij voor geen andere rechter zullen moeten verschijnen dan Hemzelf die onze Voorspraak is en onze zaak in handen heeft genomen om deze te verdedigen.

Hoofdstuk 14

- 88 PREDIKANT: *Laten wij naar het derde deel gaan.*
 KIND: Het geloof in de Heilige Geest.
- 89 PREDIKANT: *Waar toe dient dit ons?*
 KIND: Dat wij erkennen dat, waar God ons heeft vrijgekocht en gered in Jezus Christus, Hij ons ook door zijn Heilige Geest deel laat krijgen aan deze verlossing en het heil.
- 90 PREDIKANT: *Hoe dat?*
 KIND: Zoals het bloed van Christus onze afwassing is, is het ook nodig dat de Heilige Geest er onze gewetens mee besprenkelt opdat die gewassen worden.

- 91 PREDIKANT: *Er is nog een duidelijker verklaring nodig.*
KIND: Het wil zeggen dat de Heilige Geest, die in onze harten woont, ons de kracht van onze Here doet voelen. Want Hij verlicht ons om ons zijn genadegaven te doen kennen. Hij verzegelt en grift die in onze zielen, en maakt er in ons ruimte voor; Hij doet ons wedergeboren worden en maakt ons tot nieuwe schepselen, zodat wij door middel van Hem alle goederen en gaven, die ons in Jezus Christus worden aangeboden, ontvangen.

Hoofdstuk 15

- 92 PREDIKANT: *Wat volgt hierop?*
KIND: Het vierde deel, waar gezegd wordt, dat wij de katholieke kerk geloven.
- 93 PREDIKANT: *Wat is de katholieke kerk?*
KIND: Dat is de gemeenschap van de gelovigen, die God bestemd en verkozen heeft tot het eeuwige leven.
- 94 PREDIKANT: *Is het noodzakelijk dit artikel te geloven?*
KIND: Jazeker, indien wij de dood van Jezus Christus en alles wat reeds gezegd is, niet zinloos willen maken, want de vrucht die eruit voortspuit is de kerk.
- 95 PREDIKANT: *Je bedoelt dus, dat tot nog toe gesproken is over de oorzaak en het fundament van het heil, omdat God ons in liefde heeft aangenomen door middel van Jezus Christus en deze genade in ons heeft bevestigd door zijn Heilige Geest? Maar dat nu het resultaat en de vervulling van dat alles wordt aangewezen om er een grotere zekerheid van te geven.*
KIND: Zo is het.
- 96 PREDIKANT: *In welke zin noem je de kerk heilig?*
KIND: Omdat God hen die Hij heeft uitverkoren, rechtvaardigt en zuivert tot heiligheid en onschuld om zijn heerlijkheid in hen te laten stralen. En zo heeft Jezus Christus, die zijn kerk heeft vrijgekocht, haar ook geheiligd, opdat zij vol luister en zonder vlek zou zijn.
- 97 PREDIKANT: *Wat wil het woord katholiek of algemeen zeggen?*
KIND: Het duidt aan dat, aangezien er slechts één hoofd van de gelovigen is, daarom ook allen verenigd moeten zijn in één lichaam. Zo namelijk dat er niet verscheidene kerken zijn, maar er slechts één kerk is, die verbreid is over de gehele wereld.
- 98 PREDIKANT: *En wat dan volgt over de gemeenschap der heiligen, wat brengt dat met zich mee?*

KIND: Deze term wordt toegevoegd om de eenheid die er tussen de leden van de kerk bestaat beter tot uitdrukking te brengen. En daardoor worden we ook geholpen om te begrijpen, dat alle goeds, dat onze Here aan zijn kerk doet, bestemd is tot nut en heil van elke gelovige, omdat allen met elkaar een gemeenschap vormen.

Hoofdstuk 16

99 PREDIKANT: *Maar is deze heiligheid, die je aan de kerk toeschrijft, nu reeds volkomen?*

KIND: Niet, terwijl zij strijdt op aarde. Want er zijn steeds resten van onvolmaaktheid, die nooit zullen worden weggenomen totdat de kerk geheel en al verenigd is met haar hoofd, Jezus Christus, dankzij wie zij geheiligd wordt.

100 PREDIKANT: *En kan men deze kerk anders kennen dan door haar te geloven?*

KIND: Er is wel een zichtbare kerk Gods, naar de mate waarin Hij ons de tekenen gegeven heeft om die te onderscheiden. Maar in dit geval is er sprake van de gemeenschap van hen die God heeft uitverkoren om hen te behouden. Deze kan men met het oog niet volledig zien.

101 PREDIKANT: *Wat volgt?*

KIND: Ik geloof de vergeving der zonden.

102 PREDIKANT: *Wat versta je onder het woord vergeving?*

KIND: Dat God in zijn genadige goedheid zijn gelovigen hun overtredingen kwijtscheldt en ze er vrij van verklaart, zodat die niet aangerekend worden voor zijn gericht om hen ervoor te straffen.

103 PREDIKANT: *Volgt hieruit, dat wij niet door boetedoeningen verdienen dat God ons vergeeft?*

KIND: Zo is het. Want de Here Jezus heeft de betaling ervoor gedaan en er de straf voor gedragen. Wij van onze kant kunnen geen enkele compensatie inbrengen, maar we moeten vergeving voor al onze wandaden ontvangen louter door Gods vrijgevigheid.

104 PREDIKANT: *Waarom plaats je dit artikel na dat van de kerk?*

KIND: Omdat niemand vergeving van zijn zonden ontvangt, als hij niet eerst ingelijfd wordt bij het volk van God, en steeds in eenheid en gemeenschap met het lichaam van Christus volhardt en wel zo dat hij een waarachtig lidmaat van de kerk is.

105 PREDIKANT: *Is er dan dus buiten de kerk niets anders dan veroordeling en dood?*

KIND: Dat is zeker zo. Want allen die zich afscheiden van de gemeenschap van de gelovigen om een afzonderlijke groepering los daarvan te vormen, hoeven niet op heil te hopen, zolang zij afgescheiden blijven.

Hoofdstuk 17

106 PREDIKANT: *Wat volgt dan?*

KIND: De opstanding des vleses en het eeuwige leven.

107 PREDIKANT: *Waarom is dit artikel opgenomen?*

KIND: Om ons duidelijk te maken dat ons geluk niet op de aarde te vinden is. En dit heeft een tweeledige bedoeling. Ten eerste, dat wij door deze wereld leren te gaan als door een vreemd land, met verachting van alle aardse zaken en zonder er ons hart op te richten; vervolgens ook dat, als wij nog niet de vrucht van de genade opmerken die de Here ons in Jezus Christus geschonken heeft, toch de moed niet verliezen, maar die geduldig afwachten totdat deze openbaar wordt.

108 PREDIKANT: *Hoe zal deze opstanding plaatsvinden?*

KIND: Zij die tevoren gestorven zijn, zullen hun lichamen weer aannemen, al is het in een andere hoedanigheid, namelijk dat die niet meer onderworpen zullen zijn aan sterfelijkheid en bederf, hoewel er hetzelfde wezen zal blijven. En God zal degenen die nog zullen leven, op wonderbaarlijke wijze opwekken door die plotselinge verandering waarover gesproken is.

109 PREDIKANT: *En zal deze opstanding niet gemeenschappelijk zowel voor de slechten als de goeden zijn?*

KIND: Jawel, maar zij zal wel verschillend van aard zijn. Want de goeden zullen opstaan tot heil en vreugde, de anderen tot oordeel en dood.

110 PREDIKANT: *Waarom wordt dan alleen gesproken over het eeuwige leven en niet evenzeer over een hel?*

KIND: Omdat er in deze samenvatting niets neergelegd is buiten datgene wat specifiek hoort tot de troost van de gelovige harten; zij noemt ons alleen de goederen die God zijn dienaren schenkt. En daarom wordt er geen gewag gemaakt van de zondaars, die van zijn koninkrijk zijn uitgesloten.

Hoofdstuk 18

111 PREDIKANT: *Zullen wij, omdat wij het fundament kennen waarop het geloof rust, daaruit gemakkelijk kunnen opmaken wat het ware geloof is?*

KIND: Jazeker. Namelijk een zekere en vaste kennis van Gods liefde jegens ons, volgens welke Hij door zijn Evangelie verklaart dat Hij onze Vader en Redder is door middel van Jezus Christus.

- 112 PREDIKANT: *Kunnen wij deze kennis uit onszelf hebben of komt zij van God?*
 KIND: De Schrift leert ons, dat zij een bijzondere gave van de Heilige Geest is, en ook de ervaring bewijst dit.
- 113 PREDIKANT: *Hoe?*
 KIND: Omdat ons begrip te zwak is om de geestelijke wijsheid van God te verstaan, die ons door het geloof geopenbaard wordt, en onze harten geneigd zijn tot wantrouwen of wel tot een vals vertrouwen op onszelf of andere schepselen. Maar de Heilige Geest verlicht ons om ons in staat te stellen te begrijpen wat anders voor ons onbegrijpelijk zou zijn, en Hij sterkt ons in zekerheid door de heilsbeloften in onze harten te verzege-len en in te griffen.
- 114 PREDIKANT: *Welk goed komt er voor ons uit dit geloof voort, wanneer wij het bezit-ten?*
 KIND: Het rechtvaardigt ons voor God, om ons het eeuwige leven te doen verkrijgen.
- 115 PREDIKANT: *Hoe dan? Wordt de mens niet gerechtvaardigd door goede werken, als hij heilig en naar Gods wil leeft?*
 KIND: Indien er zo'n volmaakt iemand werd gevonden, zou men hem wel rechtvaardig kunnen noemen. Maar daar wij allen slechts arme zondaars zijn, moeten wij onze gerechtigheid elders zoeken om te bestaan in Gods oordeel.

Hoofdstuk 19

- 116 PREDIKANT: *Maar zijn al onze werken zo verwerpelijk, dat zij bij God geen genade voor ons kunnen verdienen?*
 KIND: Ten eerste zijn al deze werken, die wij uit onszelf doen, zondig en kunnen zij dientengevolge God niet behagen: Hij veroordeelt ze alle.
- 117 PREDIKANT: *Je bedoelt dus, dat wij, vóór God ons in zijn genade heeft aangenomen, niets anders kunnen dan zondigen, zoals een slechte boom niet anders dan slechte vruchten voortbrengt?*
 KIND: Zo is het. Want ook al hebben onze werken naar buiten toe een mooi voorkomen, toch zijn zij slecht, omdat het hart zondig is, en dit ziet God aan.
- 118 PREDIKANT: *Besluit je daaruit dat wij van tevoren geen eigen verdiensten kunnen verwerven om God er toe te brengen ons wel te doen, maar integendeel Hem slechts vertoornd tegen ons kunnen maken?*
 KIND: Jazeker. En toch zeg ik dat Hij ons, louter door zijn barmhartigheid en goedheid, zonder in het minst rekening met onze werken te houden,

in Jezus Christus welwillend aanvaardt door ons zijn gerechtigheid en niet onze zonden toe te rekenen.

119 PREDIKANT: *Waarom zeg je dus dat de mens wordt gerechtvaardigd door geloof?*

KIND: Omdat wij door te geloven en met een oprecht vertrouwen in het hart de beloften van het Evangelie aan te nemen, zo in het bezit van deze gerechtigheid komen.

120 PREDIKANT: *Je bedoelt, dat zoals God ons de gerechtigheid voorstelt door het Evangelie, zo ook het geloof als middel om deze te verkrijgen.*

KIND: Ja.

Hoofdstuk 20

121 PREDIKANT: *Maar zijn, zodra God ons eenmaal heeft aangenomen, de werken die wij dankzij zijn genade doen, Hem niet aangenaam?*

KIND: Jawel, voor zover Hij ze uit vrije gunst aanvaardt, en niet vanwege hun eigen waarde.

122 PREDIKANT: *Hoe? Zijn werken het dan niet waard aanvaard te worden, omdat zij uit de Heilige Geest voortkomen?*

KIND: Nee. Omdat er altijd enige zwakheid van ons vlees mee gepaard gaat, waardoor zij bevlekt zijn.

123 PREDIKANT: *Wat is dan de manier om werken voor God aangenaam te maken?*

KIND: Als zij gedaan worden in geloof. Dat wil zeggen, wanneer iemand in zijn geweten verzekerd is, dat God ze niet streng zal onderzoeken, maar ze als volmaakt beschouwt door er de tekortkomingen en smetten van te bedekken uit hoofde van de zuiverheid van Jezus Christus.

124 PREDIKANT: *Zullen wij op grond hiervan zeggen dat de christenmens wordt gerechtvaardigd door zijn werken, nadat God hem heeft geroepen? Of dat hij hierdoor verdient, dat God hem liefheeft, ten einde het heil te verwerven?*

KIND: Nee, integendeel. Er staat geschreven, dat geen mens, die leeft, voor Gods aangezicht gerechtvaardigd zal zijn. Daarom moeten wij juist bidden dat Hij met ons niet in het gericht gaat noch een rekening vereffent.

125 PREDIKANT: *Je bedoelt toch niet dat de goede werken van de gelovigen nutteloos zijn?*

KIND: Nee. Want God belooft ze ruimschoots te zullen belonen, zowel in deze wereld als in het paradijs. Maar dit alles komt daaruit voort dat Hij ons in zijn genade liefheeft. En Hij begraaft al onze zonden om er geen herinnering meer aan te bewaren.

- 126 PREDIKANT: *Maar kunnen wij geloven dat wij gerechtvaardigd worden zonder goede werken te doen?*
 KIND: Dat is onmogelijk. Want geloven in Jezus Christus betekent Hem ontvangen zoals Hij zich aan ons schenkt. Welnu, Hij belooft niet alleen ons van de dood te verlossen en ons te herstellen in de genade van God, zijn Vader, door de verdienste van zijn schuldeloosheid, maar ook ons wedergeboren te doen worden door zijn Geest om ons heilig te doen leven.
- 127 PREDIKANT: *Het geloof maakt ons dus niet alleen niet onverschillig ten opzichte van de goede werken, maar is de wortel waaruit zij worden voortgebracht?*
 KIND: Zo is het. En om die reden is de leer van het Evangelie begrepen in deze twee punten, te weten geloof en boetvaardigheid.
- 128 PREDIKANT: *Wat is boetvaardigheid?*
 KIND: Het is een mishagen aan het kwaad en liefde tot het goede, die voortkomen uit de vreze Gods en die ons leiden tot het doden van ons vlees, om door de Heilige Geest geregeerd en geleid te worden tot de dienst van God.
- 129 PREDIKANT: *Dit is het tweede punt dat wij hebben aangeroerd over het christelijke leven.*
 KIND: Jazeker. En wij hebben gezegd, dat de ware en wettige dienst van God hierin bestaat dat wij zijn wil gehoorzamen.
- 130 PREDIKANT: *Waarom?*
 KIND: Omdat God niet gediend wil worden naar ons goeddunken, maar naar zijn welbehagen.

II De Wet

Hoofdstuk 21

- 131 PREDIKANT: *Welke regel heeft Hij ons gegeven om ons te regeren?*
 KIND: Zijn Wet.
- 132 PREDIKANT: *Wat bevat deze?*
 KIND: Zij is verdeeld in twee delen. Het eerste bevat vier geboden, het tweede zes. In totaal zijn dat er dus tien.
- 133 PREDIKANT: *Wie heeft deze indeling gemaakt?*
 KIND: God zelf. Hij heeft de Wet, geschreven op twee tafelen, gegeven aan Mozes en gezegd dat deze beperkt was tot tien woorden.
- 134 PREDIKANT: *Wat is de inhoud van de eerste tafel?*
 KIND: De juiste wijze om God te eren.

135 PREDIKANT: *En van de tweede?*

KIND: Hoe wij om moeten gaan met onze naasten en wat wij hun verschuldigd zijn.

Hoofdstuk 22

136 PREDIKANT: *Hoe luidt het eerste gebod?*

KIND: *Hoor Israël! Ik ben de Here, uw God, die u uit het land Egypte, uit het diensthuis geleid heb. Gij zult geen andere god voor mijn aangezicht hebben [Ex. 20:2v.; Deut. 5: 1, 6-7].*

137 PREDIKANT: *Verklaar de betekenis.*

KIND: Van het begin maakt Hij een soort inleiding op de gehele Wet. Want God kent zichzelf het gezag om te gebieden toe door zich de Eeuwige en Schepper van de wereld te noemen. Daarna noemt Hij zich onze God om zijn leer voor ons aantrekkelijk te maken. Want als Hij onze Redder is, is er een goede reden dat wij een Hem gehoorzaamend volk zijn.

138 PREDIKANT: *Maar wat God daarna zegt over de bevrijding uit het land Egypte, is dat niet in het bijzonder voor het volk Israël bestemd?*

KIND: Jawel, naar de letter. Maar het slaat ook op ons allen in het algemeen, omdat Hij onze zielen bevrijd heeft uit de geestelijke gevangenschap van de zonde en van de tirannie van de duivel.

139 PREDIKANT: *Waarom maakt Hij hiervan melding aan het begin van zijn Wet?*

KIND: Om ons ernstig te waarschuwen, hoezeer wij gehouden zijn dat wat Hij wil op te volgen en hoe ondankbaar het van ons zou zijn het tegenovergestelde te doen.

140 PREDIKANT: *En wat eist God kort samengevat in dit eerste gebod?*

KIND: Dat wij voor Hem alleen de eer die Hem toekomt bestemmen, zonder die op iets of iemand anders over te dragen.

141 PREDIKANT: *Welke eer komt Hem toe?*

KIND: Hem alleen te aanbidden, Hem aan te roepen, ons vertrouwen in Hem te stellen; en soortgelijke eerbewijzen die zijn goddelijke majesteit worden toegekend.

142 PREDIKANT: *Waarom zegt Hij: voor mijn aangezicht?*

KIND: Omdat Hij alles ziet en weet, en over de geheime gedachten van de mensen rechter is. Hij bedoelt daarmee, dat Hij niet alleen door een uiterlijk belijden als God erkend wil worden, maar ook in zuivere waarheid en met een liefdevol hart.

Hoofdstuk 23

- 143 PREDIKANT: *Zeg nu het tweede gebod op.*
 KIND: *Gij zult u geen gesneden beeld maken, noch enige gelijkenis van wat boven in de hemel noch van wat beneden op de aarde, noch van wat in de wateren onder de aarde is. Gij zult die niet vereren [Ex. 20:4-5].*
- 144 PREDIKANT: *Wil dit gebod het maken van welke afbeelding dan ook geheel en al verbieden?*
 KIND: Nee, maar het verbiedt elke afbeelding om God mee voor te stellen of te aanbidden.
- 145 PREDIKANT: *Waarom is het niet geoorloofd God zichtbaar voor te stellen?*
 KIND: Omdat er geen enkele overeenkomst is tussen Hem die een eeuwige en ondoorgrondelijke Geest is, en een stoffelijke, dode, bederfelijke en zichtbare materie.
- 146 PREDIKANT: *Je bedoelt dus, dat het een onteren is van Gods majesteit, deze op die manier af te willen beelden?*
 KIND: Jazeker.
- 147 PREDIKANT: *Welke wijze van aanbidding wordt hier veroordeeld?*
 KIND: Verschijnen voor een beeld om gebeden te doen, de knieën ervoor te buigen of een andere blijk van verering te geven, alsof God zich daar aan ons zou vertonen.
- 148 PREDIKANT: *Men moet het dus niet zo begrijpen, dat elk beeld of elke schildering in het algemeen verboden is, maar dat alleen alle afbeeldingen verboden zijn die gemaakt worden om God te dienen of Hem in zichtbare voorwerpen te vereren, ofwel er voor afgoderij misbruik van te maken, op welke manier dan ook.*
 KIND: Zo is het.
- 149 PREDIKANT: *Tot welk doeleinde zullen wij dit gebod dan beperken?*
 KIND: Zoals God in het eerste gebod verklaard heeft dat Hij de enige is, zonder dat er een ander is die men mag aanbidden, maakt Hij ons nu ook duidelijk, wat de juiste wijze [van godsverering] is om van alle bijgeloof en vleselijke gedragingen afstand te nemen.

Hoofdstuk 24

- 150 PREDIKANT: *Laten wij verder gaan.*
 KIND: God voegt een bedreiging toe: dat Hij, de Eeuwige, onze God, sterk en naijverig is, dat Hij de ongerechtigheid van de vaders bezoekt aan de kinderen, tot in het derde en vierde geslacht van hen, die Hem haten [Ex. 20: 5].

- 151 PREDIKANT: *Waarom maakt Hij gewag van zijn sterkte?*
KIND: Om ons erop te wijzen dat Hij de macht heeft om zijn eer te handhaven.
- 152 PREDIKANT: *Wat bedoelt God met het naijverig zijn?*
KIND: Dat Hij geen god naast zich kan dulden. Want zoals Hij zich in zijn oneindige goedheid aan ons gegeven heeft, wil Hij ook, dat wij geheel en al de zijnen zijn. En het is de reinheid van onze zielen, dat wij Hem ter beschikking staan en toegewijd zijn. Het is anderzijds geestelijke ontucht ons van Hem af te keren tot een of ander bijgeloof.
- 153 PREDIKANT: *Hoe moet men het opvatten, dat Hij de kinderen straft voor de zonde van de vaderen?*
KIND: Om ons een grotere vrees in te boezemen, zegt Hij niet alleen dat Hij zich zal wreken op hen die Hem zwaar grieven, maar dat ook hun nageslacht na hen vervloekt zal zijn.
- 154 PREDIKANT: *En is het dan niet in strijd met de rechtvaardigheid van God, nakomelingen te straffen voor wat anderen misdeden?*
KIND: Als wij in ogenschouw nemen hoe het met het menselijk geslacht gesteld is, wordt dit een zinledige vraag. Want van nature zijn wij allen vervloekt en kunnen wij God niet behagen, wanneer Hij ons laat zoals wij zijn. Welnu, net zoals Hij zijn genade en liefde betoont aan zijn dienaren door hun kinderen te zegenen, is het ook een bewijs van zijn vergelding ten opzichte van de zondaars, wanneer Hij hun nageslacht in de vervloeking laat.
- 155 PREDIKANT: *Wat zegt Hij nog meer?*
KIND: Om ons ook door zijn mildheid op te wekken, zegt Hij: *dat Hij barmhartigheid doet aan duizend geslachten van hen, die Hem liefhebben en zijn geboden onderhouden* [Ex. 20:6].
- 156 PREDIKANT: *Bedoelt God, dat de gehoorzaamheid van de gelovige zijn hele nageslacht zal redden, ook al is dit slecht?*
KIND: Nee, maar dat Hij zijn goedertierenheid ten opzichte van zijn gelovigen tot daar zal uitbreiden, dat Hij zich uit liefde voor hen te kennen zal geven aan hun kinderen; en Hij zal die niet slechts stoffelijke voorspoed bezorgen, maar Hij zal hen ook door zijn Geest heiligen om hen aan zijn wil gehoorzaam te maken.
- 157 PREDIKANT: *Maar dat is niet eeuwigdurend.*
KIND: Nee. Want zoals de Here zich de vrijheid voorbehoudt om barmhartigheid te doen aan de kinderen van de zondaars, behoudt Hij zich anderzijds ook het recht voor om uit de nakomelingschap van de gelovigen degenen die het Hem goed dunkte te verkiezen of te verwerpen. Toch gebeurt dit zo, dat men kan bemerken, dat deze belofte niet loos of ijdel is.

- 158 PREDIKANT: *Waarom noemt Hij hier duizend geslachten en bij het dreigement slechts drie of vier?*
 KIND: Om duidelijk te maken, dat het Hem meer eigen is goedheid en mildheid te bewijzen dan strengheid en hardheid; zoals Hij betuigt dat Hij geneigd is goed te doen, en traag is in het vertoornd zijn.

Hoofdstuk 25

- 159 PREDIKANT: *Laten we naar het derde gebod gaan.*
 KIND: *Gij zult de naam van de Here uw God niet ijdel gebruiken [Ex. 20:7].*
- 160 PREDIKANT: *Wat wil dit zeggen?*
 KIND: Het verbiedt ons de naam van God te misbruiken, niet alleen in meineden, maar ook in onnodige en zinloze eden.
- 161 PREDIKANT: *Mag men [in andere gevallen] dus wel van Gods naam gebruik maken in eden?*
 KIND: Ja, eden zijn nodig; dat wil zeggen, om de waarheid staande te houden, wanneer die in het geding is, en om liefde en eendracht onder ons te bewaren.
- 162 PREDIKANT: *Wil het gebod alleen de eden tegengaan die in strijd zijn met Gods eer?*
 KIND: Met dit voorbeeld leert God ons in het algemeen, nooit zijn naam naar voren te brengen dan om Hem in vrees en ootmoed te verheerlijken. Want aangezien zijn naam heilig en verheven is, moeten wij ons er ook voor wachten deze op een dergelijke manier te gebruiken, dat het schijnt alsof wij zijn naam minachten of dat wij gelegenheid geven die te lasteren.
- 163 PREDIKANT: *Hoe zal dit zich voordoen?*
 KIND: Wanneer wij over God of over zijn werken anders denken en spreken dan met eerbied en tot zijn lof.
- 164 PREDIKANT: *Wat volgt?*
 KIND: Een dreigement: dat *Hij niet onschuldig zal houden wie zijn naam ijdel gebruikt [Ex. 20:7].*
- 165 PREDIKANT: *Gezien het feit dat God elders in het algemeen zegt, dat Hij alle overtreders zal straffen, wat is er hier dan meer aan de hand?*
 KIND: God heeft daardoor kenbaar willen maken, hoezeer Hem de eer van zijn naam ter harte gaat. Daarom zegt Hij nadrukkelijk dat Hij niet zal dulden, dat men zijn naam minacht, opdat wij er te meer op bedacht zijn, deze te eerbiedigen.

Hoofdstuk 26

- 166 PREDIKANT: *Laten wij naar het vierde gebod gaan.*
KIND: Dat Hij u de rustdag doet gedenken, om die te heiligen. *Zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen. De zevende dag is de sabbat van de Here, uw God. Op die dag zult gij geen werk doen, noch gij, noch uw dienstknecht, noch uw dienstmaagd, noch uw os, noch uw ezel, noch de vreemdeling die binnen uw poorten verblijft. Want in zes dagen heeft God de hemel en de aarde gemaakt en alles wat zich daar bevindt. Op de zevende dag heeft Hij gerust; daarom heeft Hij de rustdag gezegend en die geheiligd [Ex. 20:8-11].*
- 167 PREDIKANT: *Beveelt God zes dagen per week te arbeiden om op de zevende dag te rusten?*
KIND: Niet zonder meer. Maar door toestemming te geven om gedurende zes dagen te werken, zondert Hij de zevende af, waarop het niet vrijstaat om aan het werk te zijn.
- 168 PREDIKANT: *Verbiedt Hij ons dus één dag per week alle werk?*
KIND: Dit gebod heeft een bijzonder aspect. Want de inachtneming van de sabbat behoorde tot de ceremoniën van de oude Wet. Daarom is deze door de komst van Jezus Christus afgeschaft.
- 169 PREDIKANT: *Bedoel je, dat dit gebod in het bijzonder de joden aangaat en slechts voor de tijd van het Oude Verbond is gegeven?*
KIND: Jazeker, voor zover het een ceremonieel gebod is.
- 170 PREDIKANT: *Hoe dan? Is er dan iets wat los staat van het ceremoniële?*
KIND: Het is gemaakt om drie redenen.
- 171 PREDIKANT: *Welke zijn dat?*
KIND: Om de geestelijke rust figuurlijk voor te stellen, voor de kerkelijke orde, en voor de ontspanning van hen, die in dienst van anderen werken.
- 172 PREDIKANT: *Wat is deze geestelijke rust?*
KIND: Het staken van onze eigen werkzaamheden, opdat de Here in ons werkzaam kan zijn.
- 173 PREDIKANT: *Hoe gebeurt dit?*
KIND: Door ons vlees te doden, dat wil zeggen niet toe te geven aan onze natuur, opdat God ons door zijn Geest kan regeren.
- 174 PREDIKANT: *Moet dat slechts één dag per week gebeuren?*
KIND: Dit moet voortdurend gebeuren. Want sinds dat wij er eenmaal mee begonnen zijn, moeten wij dit ons gehele leven voortzetten.

175 PREDIKANT: *Waarom is er dan een bepaalde dag aangewezen om de geestelijke rust figuurlijk voor te stellen?*

KIND: Het is geen vereiste dat de figuurlijke voorstelling volledig gelijk is aan de werkelijkheid. Maar het is voldoende als er enige gelijkenis bestaat.

176 PREDIKANT: *Waarom is de zevende dag en niet een andere dag voorgeschreven?*

KIND: Het getal zeven duidt in de Schrift volmaaktheid aan. Daarom is het geschikt om het altijddurende aan te duiden. Het getal zeven waarschuwt ons ook, dat onze geestelijke rust slechts begonnen is tijdens dit tegenwoordige leven, en niet voltooid zal zijn vóór wij deze wereld verlaten.

Hoofdstuk 27

177 PREDIKANT: *Maar wat wil het argument zeggen, dat onze Here hier aanvoert, dat wij moeten rusten zoals Hij heeft gedaan?*

KIND: Na alles wat Hij tot stand wilde brengen te hebben geschapen in zes dagen, heeft Hij de zevende dag gewijd aan de beschouwing ervan. En om ons er beter toe te brengen dit ook te doen, voert Hij voor ons zichzelf als voorbeeld aan. Er is immers niets zo begerenswaardig als gelijkvormig aan Hem te zijn.

178 PREDIKANT: *Moet men Gods werken altijd overdenken, of is één dag per week voldoende?*

KIND: Dit moet dagelijks gebeuren; maar ter wille van onze zwakheid is er een bepaalde dag speciaal voor afgezonderd. En dit heeft te maken met de kerkelijke orde, waarover ik gesproken heb.

179 PREDIKANT: *Welke orde moet men dan op die dag bewaren?*

KIND: Dat het volk bijeenkomt om onderwezen te worden in Gods waarheid, om gezamenlijk te bidden en getuigenis te geven van hun geloof en vroomheid.

180 PREDIKANT: *Hoe vat je het op, dat dit gebod gegeven is voor de ontspanning van hen die ondergeschikt werk verrichten?*

KIND: Om enige verlichting te geven aan hen, die in de macht van anderen zijn. En het dient evenzeer voor de openbare orde, want iedereen went zich er aan de overige tijd te werken, wanneer er een dag van rust is.

181 PREDIKANT: *Laten we nu aangeven, hoe dit gebod voor ons bedoeld is.*

KIND: Wat de ceremoniële wet betreft, die heeft afgedaan. Want wij bezitten de vervulling in Jezus Christus.

- 182 PREDIKANT: *Hoe?*
 KIND: Onze oude mens is gekruisigd door de kracht van zijn dood, en door zijn opstanding staan ook wij op in nieuwheid van leven.
- 183 PREDIKANT: *Wat resteert er voor ons dan nog van dit gebod?*
 KIND: Dat wij de in de kerk vastgestelde regelingen inachtnemen om het Woord des Heren te horen, aan de openbare gebeden en aan de sacramenten deel te nemen. En dat wij niet tegen de geestelijke orde ingaan die onder de gelovigen in gebruik is.
- 184 PREDIKANT: *En de figuurlijke betekenis, heeft die voor ons geen nut?*
 KIND: Zeker wel. Want wij moeten die tot de werkelijke bedoeling herleiden. Wanneer wij oprechte ledematen van Christus zijn, moeten wij ons niet op onze eigen werken verlaten, maar ons overgeven aan zijn gezag.

Hoofdstuk 28

- 185 PREDIKANT: *Laten wij gaan naar de tweede tafel.*
 KIND: *Eer uw vader en uw moeder* [Ex. 20:12].
- 186 PREDIKANT: *Wat versta je onder eren?*
 KIND: Dat de kinderen nederig en gehoorzaam zijn tegenover hun vaders en moeders, hun eer en eerbied bewijzen, hen bijstaan en bereid zijn hen te gehoorzamen, aangezien zij daartoe verplicht zijn.
- 187 PREDIKANT: *Ga verder.*
 KIND: God voegt een belofte aan dit gebod toe door te zeggen: *opdat uw dagen verlengd worden in het land, dat de Here uw God u geeft* [Ex. 20:12].
- 188 PREDIKANT: *Wat wil dit zeggen?*
 KIND: Dat God een lang leven zal schenken aan hen, die hun vader en moeder de eer zullen geven die hun toekomt.
- 189 PREDIKANT: *Gezien het feit dat dit leven vol van ellende is, hoe kan God de mens dan, bij wijze van genade, beloven, dat Hij hem lang zal doen leven?*
 KIND: Het aardse leven, hoe ellendig dit ook mag zijn, is een zegen van God voor de gelovige mens, al was het maar, omdat God hem zijn vaderlijke liefde betuigt door hem daarbij van onderhoud te voorzien.
- 190 PREDIKANT: *Volgt hier anderzijds uit, dat de mens die vroeg sterft door God vervloekt is?*
 KIND: Nee; zelfs gebeurt het bij tijd en wijle, dat de Here hen die Hij het meest liefheeft, eerder uit deze wereld wegneemt.
- 191 PREDIKANT: *Hoe houdt God zich dan aan zijn belofte als Hij dit doet?*
 KIND: Al wat God ons aan aardse goederen belooft, moeten wij aannemen onder de voorwaarde dat het voor ons geestelijk heil nuttig is. Want het zou een trieste zaak zijn, als dit niet altijd voorop stond.

- 192 PREDIKANT: *En degenen, die tegenover hun vader en moeder weerspanning zullen zijn?*
 KIND: Niet alleen zal God hen straffen op de dag des oordeels, maar Hij zal ook de vergelding ervoor over hun lichamen laten komen, namelijk door hen vóór hun tijd te doen sterven, of smadelijk of op een andere manier.
- 193 PREDIKANT: *Spreekt Hij niet uitdrukkelijk van het land Kanaän in deze belofte?*
 KIND: Jazeker, voor zover het de kinderen Israëls aangaat; maar wij moeten dit gebod nu meer in het algemeen opvatten. Want in welk land wij ook wonen: omdat de gehele aarde Hem toebehoort, geeft Hij er ons onze woonplaats.
- 194 PREDIKANT: *Is dit het gehele gebod?*
 KIND: Hoewel er letterlijk slechts sprake is van een vader en moeder, moet men er toch alle meerderen onder verstaan, omdat er eenzelfde reden voor aanwezig is.
- 195 PREDIKANT: *En welke dan?*
 KIND: Dat God hun de hogere rang heeft gegeven. Want er bestaat geen gezag noch van vaders, noch van vorsten, noch van alle andere meerderen, dan omdat God het ingesteld heeft.

Hoofdstuk 29

- 196 PREDIKANT: *Zeg nu het zesde gebod op.*
 KIND: *Gij zult niet doden* [Ex. 20:13].
- 197 PREDIKANT: *Verbiedt God niet slechts het moorden?*
 KIND: Zeker niet. Want omdat het God is die hier spreekt, legt Hij ons niet alleen een wet op voor de uitwendige daden, maar vooral voor de neigingen van ons hart.
- 198 PREDIKANT: *Je bedoelt dus, dat er ook een soort van innerlijke moord bestaat, die God ons hier verbiedt?*
 KIND: Jazeker, haat en wraakzucht en begeerte om onze naaste kwaad te doen.
- 199 PREDIKANT: *Is het dan voldoende om niet te haten en geen verkeerde gezindheid te koesteren?*
 KIND: Nee, want door de haat te veroordelen, geeft God te kennen dat Hij van ons eist dat wij onze naasten liefhebben en op hun heil bedacht zijn; en dit alles uit oprechte genegenheid en zonder huichelarij.
- 200 PREDIKANT: *Zeg het zevende gebod op.*
 KIND: *Gij zult geen ontucht bedrijven* [Ex. 20:14].

- 201 PREDIKANT: *Wat houdt dit kort gezegd in?*
 KIND: Dat voor God alle ontucht vervloekt is, en dat wij ons er daarom van moeten onthouden, als wij zijn toorn niet tegen ons willen opwekken.
- 202 PREDIKANT: *Eist Hij niets anders?*
 KIND: Wij moeten altijd de aard van de Wetgever in het oog houden, die niet blijft staan bij het uitwendige werk, maar de genegenheid van het hart vraagt.
- 203 PREDIKANT: *Wat brengt het gebod dan nog meer met zich mee?*
 KIND: Aangezien onze lichamen en onze zielen tempels van de Heilige Geest zijn, dat wij ze in alle eerbaarheid bewaren. En dus dat wij niet alleen daadwerkelijk kuis zijn, maar ook in verlangens, woorden en gebaren. En wel op een dergelijke manier, dat er niets in ons bezoedeld is door onzedigheid.

Hoofdstuk 30

- 204 PREDIKANT: *Laten wij naar het achtste gebod gaan.*
 KIND: *Gij zult niet stelen* [Ex. 20:15].
- 205 PREDIKANT: *Is het gebod alleen bedoeld om de diefstallen te verbieden, die men gerechtelijk straft, of heeft het een verder reikende strekking?*
 KIND: Het heeft betrekking op alle verkeerde praktijken en ongepaste middelen om ons het goed van onze naaste toe te eigenen, hetzij door geweld of list of op welke andere wijze ook, die God niet goedgekeurd heeft.
- 206 PREDIKANT: *Is het voldoende zich van de daad te onthouden of is de begeerte ertoe ook inbegrepen?*
 KIND: Daar moet men altijd bij terugkomen. Aangezien de Wetgever geestelijk is, spreekt Hij niet alleen over diefstal als zodanig, maar evenzeer over de pogingen, wilsuitingen en besluiten om ons te verrijken ten koste van onze naaste.
- 207 PREDIKANT: *Wat moet dus gebeuren?*
 KIND: Onze plicht nakomen dat iedereen het zijne behoudt.
- 208 PREDIKANT: *Wat is het negende gebod?*
 KIND: *Gij zult geen valse getuigenis spreken tegen uw naaste* [Ex. 20:16].
- 209 PREDIKANT: *Verbiedt het ons slechts een meeneed te zweren bij een rechtsgeding, of liegen tegen onze naaste in het algemeen?*
 KIND: Door één speciaal voorbeeld te noemen, geeft het als algemene regel aan, dat wij niet kwaad mogen spreken tegen onze naaste en dat wij hem door onze zwartmakerijen en leugens, noch in zijn goederen noch in zijn goede naam schade toebrengen.

- 210 PREDIKANT: *Waarom spreekt het met name over de publiekelijk gezworen meinden?*
 KIND: Om ons een des te grotere afschuw te doen krijgen van kwaadspreken en zwartmaken, door erop te wijzen, dat wie zich eraan gewent om valselijk kwaad te spreken en zijn naaste te belasteren, er vervolgens licht toe komen zal bij een rechtsgeding meined te plegen.
- 211 PREDIKANT: *Verbiedt het alleen kwaadspreken of valt er ook kwaad denken onder?*
 KIND: Zowel het ene als het andere, en wel om de boven aangehaalde reden. Want wat bij de mensen verkeerd is om te doen, is reeds verkeerd om te willen bij God.
- 212 PREDIKANT: *Vat dus nu samen wat het gebod wil zeggen.*
 KIND: Het leert ons, niet geneigd te zijn tot vals oordelen of kwaadspreken, maar juist onze naasten, voor zover de waarheid dit toelaat, hoog te achten en hun goede naam in onze woorden in stand te houden.

Hoofdstuk 31

- 213 PREDIKANT: *Laten we naar het laatste gebod gaan.*
 KIND: *Gij zult niet begeren het huis van uw naaste; gij zult niet begeren de vrouw van uw naaste, noch zijn dienstknecht, noch zijn dienstmaagd, noch zijn os, noch zijn ezel, noch iets dat van uw naaste is [Ex. 20:17].*
- 214 PREDIKANT: *Aangezien de gehele Wet geestelijk is, zoals je hebt gezegd, en de overige geboden er niet alleen zijn om de naar buiten zichtbare werken te regelen, maar ook de gevoelens van het hart; wat wordt hier nog meer gezegd?*
 KIND: De Here heeft met de andere geboden een richting willen geven aan onze gevoelens en wilsuitingen; hier wil Hij ook een regel opleggen aan onze gedachten die enige hebzucht en begeerte inhouden, maar toch niet tot een vast plan leiden.
- 215 PREDIKANT: *Bedoel je, dat de geringste verleiding die mogelijk in de gedachten van de gelovige mens opkomt, zonde is, ook al biedt hij er weerstand aan en geeft hij er absoluut niet aan toe?*
 KIND: Het is zeker dat alle verkeerde gedachten uit de zwakheid van ons vlees voortkomen, ook als er geen instemming mee is. Maar volgens mij gaat dit gebod over de begeerten die het menselijk hart prikkelen en be-roeren zonder dat het tot een bewust voornemen komt.
- 216 PREDIKANT: *Je zegt dus eigenlijk, dat zoals de verkeerde gemoedsaandoeningen die met een vaste en als het ware onwrikbare wil gepaard gaan, in het voorafgaande verboden zijn, de Here nu ook een zodanige zuiverheid eist, dat er zelfs geen enkele*

verkeerde begeerte in onze harten mag opkomen om deze tot kwaad te drijven en aan te zetten?

KIND: Dat is het.

217 PREDIKANT: *Kunnen wij nu intussen niet een samenvatting maken van de gehele Wet?*

KIND: Ja, dat doen wij door de Wet tot twee geboden terug te brengen, waarvan het eerste is: *Dat wij onze God liefhebben met geheel ons hart, met geheel onze ziel en met al onze krachten.* En het tweede, *dat wij onze naaste liefhebben als onszelf* [Luc. 10:27].

218 PREDIKANT: *Wat houdt de liefde tot God in?*

KIND: Indien wij Hem liefhebben als God, is het om Hem te hebben en houden als Here, Meester, Redder en Vader, hetgeen vrees, eerbetoon, vertrouwen en gehoorzaamheid vereist verbonden met de liefde.

219 PREDIKANT: *Wat betekent: met geheel ons hart, geheel onze ziel en met al onze krachten?*

KIND: Dit betekent, [liefhebben] met een dusdanige gloed en met een dusdanige hevigheid, dat er in ons geen enkele wens, geen enkele wilsuïting, geen enkele toeleg, geen enkele overweging meer is die deze liefde tegengaat.

Hoofdstuk 32

220 PREDIKANT: *Wat is de betekenis van het tweede gebod?*

KIND: Zoals wij van nature geneigd zijn onszelf dermate lief te hebben, dat deze genegenheid alle andere gemoedsaandoeningen te boven gaat, zo moet ook de liefde voor onze naasten dermate in onze harten heersen dat deze ons leidt en bestuurt, en de richtlijn van al onze gedachten en onze werken is.

221 PREDIKANT: *En wie versta je onder onze naasten?*

KIND: Niet alleen onze verwanten en vrienden of hen die banden met ons onderhouden, maar ook hen die wij niet kennen, en zelfs onze vijanden.

222 PREDIKANT: *Wat voor een band hebben zij met ons?*

KIND: Een zodanige als God tussen alle mensen op de aarde gesmeed heeft, een die onaantastbaar is en daardoor niet door de kwaadwilligheid van iemand vernietigd kan worden.

223 PREDIKANT: *Je zegt dus eigenlijk dat, als iemand ons haat, dit voor zijn eigen rekening is, maar hij desondanks, volgens Gods bevel, niet ophoudt onze naaste te zijn en dat wij hem als zodanig moeten beschouwen?*

KIND: Jazeker.

- 224 PREDIKANT: *Waar de Wet de voorgeschreven vorm bevat om God op de juiste wijze te dienen, moet de christenmens dan niet overeenkomstig haar bevelen leven?*
 KIND: Ja zeker wel, maar er is zo'n grote zwakheid in allen, dat niemand er volkomen aan voldoet.
- 225 PREDIKANT: *Waarom eist de Here dan toch een dusdanige volmaaktheid, dat die onze vermogens te boven gaat?*
 KIND: God vereist niets waaraan wij niet gehouden zouden zijn. Maar, mits wij moeite doen om ons leven in overeenstemming te brengen met wat ons in de Wet opgedragen wordt, rekent de Here ons niet toe wat ontbreekt, ook al komen wij bij verre na niet in de buurt van de volmaaktheid.
- 226 PREDIKANT: *Spreek je nu in het algemeen over alle mensen of alleen over de gelovigen?*
 KIND: De mens, die niet door Gods Geest is wedergeboren, zou zich zelfs aan het nietigste puntje in de Wet niet kunnen gaan houden. Sterker, ook al zou er iemand te vinden zijn, die er een deel van volbracht, dan zou hij nog niet vrij van schuld zijn. Want onze Here verklaart, dat *al degenen die niet volledig volbrengen wat er in de Wet staat, vervloekt zullen zijn* [Deut. 27:26; Gal. 3:10].

Hoofdstuk 33

- 227 PREDIKANT: *Moet men hieruit concluderen, dat de Wet een dubbele functie heeft, aangezien er ook twee soorten mensen zijn?*
 KIND: Jazeker. Want tegenover de ongelovigen dient zij slechts om hen aan te klagen en des te meer de mogelijkheid te ontnemen om zich voor God te verontschuldigen. Daarom zegt de heilige Paulus, dat zij een bediening van dood en oordeel is [2 Kor. 3:6vv.]. Voor de gelovigen echter heeft zij een heel andere werking.
- 228 PREDIKANT: *Welke dan?*
 KIND: Ten eerste, omdat de Wet hun toont dat zij zich niet kunnen rechtvaardigen met hun werken, brengt deze hen ertoe – door hen aldus te verootmoedigen – hun heil in Jezus Christus te zoeken. Vervolgens, omdat de Wet meer eist dan het hun mogelijk is te doen, maant deze hen aan de Here te bidden hun de kracht en het vermogen [tot gehoorzaamheid eraan] te geven en zich intussen voortdurend schuldig te weten, opdat zij zich nergens op beroemen. In de derde plaats is de Wet voor hen als een teugel om hen in de vreze Gods in het rechte spoor te houden.

- 229 PREDIKANT: *Wij moeten dus zeggen dat het, hoewel wij de Wet gedurende dit sterfelijke leven nooit volmaakt uitvoeren, toch niet een overbodige zaak is, dat zij een dusdanige volmaaktheid van ons eist. Want de Wet wijst het doel aan waarnaar wij moeten streven, opdat een ieder van ons naar de genade, die God hem gegeven heeft, ijverig zijn best doet met het er naar streven en van dag tot dag vorderingen maakt.*
 KIND: Zo bedoel ik het.
- 230 PREDIKANT: *Hebben wij in de Wet niet een volmaakte regel voor al het goede?*
 KIND: Ja, zo zelfs dat God niet anders vraagt dan dat wij deze volgen. Alles wat de mens daarentegen onderneemt om buiten de inhoud hiervan te doen, keurt Hij af en verwerpt Hij. Want God vraagt geen ander offer dan gehoorzaamheid.
- 231 PREDIKANT: *Waar toe dienen dan alle vermaningen, voorschriften, bevelen en aansporingen van zowel de profeten als de apostelen?*
 KIND: Dit zijn slechts precieze toelichtingen van de Wet, niet bedoeld om ons af te houden van de gehoorzaamheid eraan, maar juist om ons daartoe te brengen.
- 232 PREDIKANT: *En behandelt de Wet desondanks niet de persoonlijke plichten?*
 KIND: Wanneer zij stelt dat men ieder het zijne moet geven, kunnen wij daaruit terdege opmaken, wat in onze eigen positie, ieder op zijn plaats, vereist is. En vervolgens beschikken wij, zoals gezegd, over de uitleg ervan door de gehele Schrift heen. Want dat wat de Here hier in het kort heeft vastgelegd, behandelt Hij op verschillende plaatsen in het kader van een uitvoeriger onderrichting.

III *Het Gebed*

Hoofdstuk 34

- 233 PREDIKANT: *Daar wij genoeg gesproken hebben over het dienen van God, wat het tweede onderdeel is van het God eren, laten wij nu over het derde onderdeel gaan spreken.*
 KIND: Wij hebben al gezegd, dat dit het aanroepen van Hem in al onze noden is.
- 234 PREDIKANT: *Bedoel je, dat men alleen Hem moet aanroepen?*
 KIND: Ja. Want Hij vraagt dit als een eer die aan zijn Godheid toekomt.

235 PREDIKANT: *Indien het zo is, op welke manier staat het ons dan nog vrij de mensen om hulp te vragen?*

KIND: Het gaat om zeer verschillende dingen. Want wij roepen God aan om te betuigen⁴ dat wij geen enkel goed verwachten dan van Hem alleen en dat wij nergens anders een toevlucht hebben. Toch zoeken wij de hulp van de mensen voorzover Hij het ons toestaat, en hun het vermogen en middelen geeft om ons te helpen.

236 PREDIKANT: *Je bedoelt, dat als wij hulp vragen van de mensen, dit niet in strijd is met het feit dat wij een enig God moeten aanroepen; aangezien wij ons vertrouwen niet in hen stellen, en we ons slechts tot hen wenden voor zover God hen heeft aangesteld als dienaren en uitdelers van zijn goederen om ons daarmee te steunen.*

KIND: Dat is waar. En inderdaad, al wat wij aan goeds ontvangen, moeten wij als door God zelf gegeven aannemen, zoals Hij het ons in werkelijkheid ook door hun handen doet toekomen.

237 PREDIKANT: *En moeten wij dan toch ook niet dankbaar zijn voor de mensen die ons goed doen?*

KIND: Zeker wel, al was het alleen maar hierom, dat God hun die eer bewijst om ons door hun handen in zijn goederen te laten delen. Want door dit te doen, verplicht God ons aan hen en wil Hij dat wij hun toegedaan zijn.

238 PREDIKANT: *Kunnen wij hieruit ook niet goed afleiden, dat het niet geoorloofd is engelen en heiligen, die gestorven en niet meer in deze wereld zijn, aan te roepen?*

KIND: Jazeker. Want wat de heiligen aangaat, God heeft hun die taak om ons te helpen en te steunen niet opgedragen. Wat de engelen betreft, wil God, hoewel Hij hen gebruikt ten dienste van ons heil, toch beslist niet dat wij hen aanroepen noch dat wij ons tot hen richten.

239 PREDIKANT: *Je zegt dus, dat alles wat niet met de orde strookt die de Here heeft ingesteld, in strijd is met zijn wil?*

KIND: Jazeker. Want als wij ons niet tevreden stellen met wat de Here ons geeft, is dat een zeker teken van ongeloof. Meer nog, indien wij, in plaats van onze schuilplaats overeenkomstig zijn bevel bij God alleen te hebben, onze toevlucht tot engelen of heiligen nemen door ons vertrouwen deels in hen te stellen, is dat afgoderij, in die zin dat wij op hen overdragen wat God voor zichzelf heeft bestemd.

4 In het Frans staat 'protester' dat in dit verband 'betuigen' of 'getuigen' betekent.

Hoofdstuk 35

- 240 PREDIKANT: *Laten wij dan nu de manier om tot God te bidden bespreken. Is het voldoende om dit met de mond te doen, of zijn ook onze geest en ons hart erbij vereist?*
KIND: De mond is er niet altijd voor nodig, maar er moeten wel steeds aandacht en genegenheid zijn.
- 241 PREDIKANT: *Hoe kun je dit bewijzen?*
KIND: Omdat God Geest is, vraagt Hij altijd naar het hart, en dit speciaal bij het gebed, waarin het gaat om verbonden te zijn met Hem. Zodoende belooft Hij alleen degenen nabij te zijn, die Hem in waarheid zullen aanroepen. Hij vervloekt daarentegen allen, die het huichelend en zonder genegenheid doen.
- 242 PREDIKANT: *Zijn alle alleen met de mond gedane gebeden dus overbodig?*
KIND: Niet alleen overbodig, maar ze wekken Gods misnoegen op.
- 243 PREDIKANT: *Wat voor een genegenheid moet er in het gebed zijn?*
KIND: Ten eerste, dat wij onze ellende en armetierigheid voelen en dat dit gevoel leedwezen en angst in ons wekt. Vervolgens, dat wij een krachtig verlangen hebben om genade bij God te vinden, een verlangen dat onze harten in vlam zet en gloed aan ons bidden geeft.
- 244 PREDIKANT: *Komt dit uit onze natuur voort of uit de genade van God?*
KIND: God moet ervoor zorgen. Want van onszelf zijn wij te stompzinnig, maar de Geest van God brengt onuitsprekelijke verzuchtingen in ons te weeg en doet in onze harten een genegenheid en een ijver zoals die God vraagt opkomen, zoals de heilige Paulus zegt [Rom. 10:14].
- 245 PREDIKANT: *Wil dit zeggen, dat wij onszelf niet moeten opwekken en aansporen om God te bidden?*
KIND: Nee, maar integendeel. Indien wij een dergelijke geneigdheid in onszelf niet voelen, moeten wij de Here smeken, dat Hij die geeft om ons bij machte en geschikt te maken tot Hem te bidden zoals het behoort.
- 246 PREDIKANT: *Je bedoelt toch niet, dat de mond geheel en al nutteloos is bij gebeden?*
KIND: Nee, niet. Want soms helpt de mond de geest en houdt deze in bedwang door hem te sterken, zodat de geest zich niet zo snel van God afwendt. En verder, omdat de mond meer dan alle andere ledematen gemaakt is om God te verheerlijken, is er een goede reden, dat deze zich op allerlei manieren met bidden bezighoudt. En ook dwingt de ijver van het hart door zijn vurigheid en intensiteit de mond dikwijls tot spreken zonder dat men erbij denkt.
- 247 PREDIKANT: *Als dit zo is, wat is dan de zin van bidden in een onbekende taal?*
KIND: Dat is een bespotting van God en een verwerpelijke huichelarij.

Hoofdstuk 36

- 248 PREDIKANT: *Wanneer wij tot God bidden, gebeurt dat op goed geluk, zonder te weten of wij er al dan niet voordeel van zullen hebben? Of moeten wij juist zeker zijn, dat onze gebeden verhoord zullen worden?*
- KIND: In onze gebeden moeten wij altijd als grondslag [het besef] hebben, dat zij door God aanvaard zullen worden en dat wij al wat wij vragen zullen verkrijgen, indien het goed voor ons zal zijn. En daarom zegt de heilige Paulus ook, *dat het oprechte aanroepen van God uit het geloof voortkomt* [Rom. 10:14]. Want als wij geen vertrouwen in de goedheid van God hebben, is het onmogelijk Hem in waarheid aan te roepen.
- 249 PREDIKANT: *En hoe staat het dan met hen die twijfelen, en niet weten of God naar hen luistert of niet?*
- KIND: Hun gebeden zijn volstrekt vergeefs, omdat zij op geen enkele belofte steunen. Want er staat geschreven, dat wij vanuit het geloof moeten vragen en dat het ons dan vergund zal worden [Matt. 21:22].
- 250 PREDIKANT: *Blijft over dat wij moeten weten, hoe en met welk recht wij de vrijmoedigheid kunnen hebben ons voor God te stellen, aangezien wij hiertoe al te onwaardig zijn.*
- KIND: Ten eerste hebben wij de beloften, waaraan wij moeten vasthouden zonder op onze eigen waardigheid acht te slaan. In de tweede plaats brengt God ons ertoe en zet Hij ons door zijn Heilige Geest aan om, indien wij zijn kinderen zijn, vol vertrouwen onze schuilplaats te zoeken bij Hem als onze Vader. En opdat wij niet vrezen om voor zijn luisterrijke majesteit te verschijnen – wij die niets dan arme aardwormen en ellendige zondaren zijn – schenkt Hij ons onze Here Jezus als Middelaar, met het gevolg dat wij er niet aan twijfelen of wij genade zullen vinden, daar wij door middel van Hem toegang hebben.
- 251 PREDIKANT: *Bedoel je dat wij God niet moeten aanroepen dan in de naam van Jezus Christus?*
- KIND: Zo bedoel ik het. Want wij hebben er het uitdrukkelijke gebod voor. En door dit te doen, is het ons beloofd, dat onze beden dankzij de kracht van zijn voorspraak zullen worden ingewilligd.
- 252 PREDIKANT: *Het is dus geen overmoed noch dwaze aanmatiging, als wij ons persoonlijk tot God durven te wenden, mits wij Jezus Christus als onze pleitbezorger hebben en wij Hem voor ons laten plaatsnemen, opdat God ons door tussenkomst van Hem voor aangenaam houdt en ons verhoort.*
- KIND: Nee. Want wij bidden als door zijn mond, omdat Hij ons toegang en gehoor schenkt en voor ons pleit.

Hoofdstuk 37

- 253 PREDIKANT: *Laten wij nu over de inhoud van onze gebeden spreken. Kunnen wij alles vragen wat in onze gedachten opkomt, of geldt hier een vaste regel voor?*
KIND: Als wij onze eigen invallen zouden volgen, zouden onze gebeden heel slecht geordend zijn. Want wij zijn zo onwetend, dat wij niet kunnen beoordelen wat goed is om te vragen. Ook zijn onze verlangens zo onbeheerst, dat het een goede zaak is dat wij daaraan niet de vrije teugel laten.
- 254 PREDIKANT: *Wat moet er dan gebeuren?*
KIND: Dat God zelf het ons leert, omdat Hij weet wat goed voor ons is, en dat Hij ons als het ware bij de hand neemt en wij niet anders doen dan volgen.
- 255 PREDIKANT: *Welk onderricht heeft Hij ons hierin gegeven?*
KIND: Door de hele Schrift heen heeft Hij het ons zeer uitvoerig gegeven. Maar om ons beter op een vast doel te richten, heeft Hij een vast gebed geschonken, waarin Hij kort alle punten heeft samengevat waarvan het ons geoorloofd is en past die te vragen.
- 256 PREDIKANT: *Zeg het maar op.*
KIND: Als Hij door zijn discipelen gevraagd wordt hen te leren bidden, antwoordt onze Here Jezus, dat zij aldus moeten spreken:
*Onze Vader, die in de hemelen zijt,
Uw naam worde geheiligd;
Uw koninkrijk kome;
Uw wil geschiede, op de aarde zoals in de hemel;
geef ons heden ons dagelijks brood;
vergeef ons onze schulden, zoals wij hen vergeven die zich schuldig hebben gemaakt tegenover ons;
en leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van het kwaad.
Want van u is het koninkrijk, de heerlijkheid en de macht tot in de eeuwen der eeuwen. Amen [Matt. 6:9-13].*
- 257 PREDIKANT: *Zeg mij, voor een beter begrip ervan, hoeveel onderdelen het gebed bevat.*
KIND: Zes, waarvan de eerste drie de eer van God beogen, zonder enige betrekking tot onszelf; de overige onderdelen zijn voor ons bestemd en betreffen ons welzijn en belang.

258 PREDIKANT: *Hoe dan? Moeten wij iets aan God vragen waaruit voor onszelf geen enkel nut voortkomt?*

KIND: Het is waar dat God door zijn oneindige goedheid alle dingen beschikt en zo verordineert, dat niets tot eer van zijn naam kan zijn wat niet tegelijkertijd heilzaam voor ons is. Dus, wanneer zijn naam wordt geheiligd, wendt Hij dit om tot onze heiliging; wanneer zijn koninkrijk komt, hebben wij daar in enige mate deel aan. Maar als wij naar deze dingen verlangen en vragen moeten wij alleen op zijn eer bedacht zijn, zonder ook maar in enig opzicht aan onszelf te denken of ons eigen voordeel te zoeken.

259 PREDIKANT: *Volgens jouw zeggen zijn deze eerste drie beden dus heel nuttig voor ons. Maar moet men ze met geen andere bedoeling uiten dan de wens dat God verheerlijkt wordt?*

KIND: Jazeker. En ook al zijn de laatste drie beden bestemd om dat wat voor ons dienstig is te wensen, toch moet ook daarin eveneens de eer van God door ons aangeprezen worden, en wel dusdanig, dat deze het voornaamste oogmerk van al onze wensen is.

Hoofdstuk 38

260 PREDIKANT: *Laten we tot de uitleg komen. Voordat we verder gaan, waarom wordt God hier, liever dan anders, Onze Vader genoemd?*

KIND: Omdat duidelijk geëist wordt, dat onze gewetens vast verzekerd zijn, duidt God zich, wanneer het om bidden gaat, met een naam aan die uitsluitend zachtheid en genade inhoudt, om bij ons alle twijfel en onzekerheid weg te nemen en ons vrijmoedigheid te geven persoonlijk tot Hem te komen.

261 PREDIKANT: *Zullen wij het dus kunnen wagen vol vertrouwen bij God onze toevlucht te zoeken, zoals een kind bij zijn vader?*

KIND: Ja, en zelfs met een nog grotere zekerheid dat wij krijgen wat wij zullen vragen. Want indien wij, die slecht zijn, onze kinderen het brood en vlees al niet kunnen weigeren, wanneer zij ons daarom vragen, hoeveel te minder zal onze hemelse Vader dat doen, die niet alleen goed is, maar de opperste goedheid zelf.

262 PREDIKANT: *Kunnen wij met behulp van deze naam niet goed bewijzen wat gezegd is, namelijk dat het gebed gegrond moet zijn op de voorspraak van Jezus Christus?*

KIND: Ja stellig, omdat God ons slechts als zijn kinderen erkent, wanneer wij ledematen zijn van zijn Zoon.

- 263 PREDIKANT: *Waarom noem je God niet 'uw Vader', maar noem je Hem 'Onze Vader', met nadruk op het gemeenschappelijke?*
 KIND: Iedere gelovige kan Hem heel goed de zijne in het bijzonder noemen. Maar in dit formuliergebed leert Jezus Christus ons gemeenschappelijk te bidden ten einde ons aan te sporen, dat wij in het bidden onze liefde tot de naasten moeten beoefenen en niet alleen aan onszelf moeten denken.
- 264 PREDIKANT: *Wat wil dat achtervoegsel zeggen: die in de hemelen zijt?*
 KIND: Dit betekent hetzelfde als wanneer ik Hem hoog, machtig en ondoorgrondelijk zou noemen.
- 265 PREDIKANT: *Hoe dat zo? En met welk doel?*
 KIND: Opdat wij, als wij Hem aanroepen, leren onze gedachten opwaarts te heffen om ons daardoor niets vleselijks noch aards over Hem voor te stellen noch Hem met onze maatstaven in overeenstemming te brengen noch Hem aan onze wil te onderwerpen; maar om nederig zijn luisterrijke majesteit te aanbidden en tevens om een vaster vertrouwen in Hem te hebben, aangezien Hij de Regeerder en Heerser over alles is.

Hoofdstuk 39

- 266 PREDIKANT: *Verklaar nu de eerste bede.*
 KIND: De naam God is de benaming van Hem, waarmee Hij onder de mensen geëerd wordt. Wij wensen dus, dat zijn eer verhoogd wordt overal en in alle dingen.
- 267 PREDIKANT: *Bedoel je, dat zijn eer kan toenemen of verminderen?*
 KIND: Op zichzelf niet. Maar het wil zeggen, dat wij hopen dat Gods eer geopenbaard wordt zoals het Hem toekomt; en dat al Gods werken, wat Hij ook doet, zo glorieus aan het licht zullen treden als zij zijn, en in die mate dat Hij op allerlei manieren wordt verheerlijkt.
- 268 PREDIKANT: *En de tweede bede? Wat versta je onder het koninkrijk van God?*
 KIND: Het bestaat voornamelijk uit twee onderdelen. Namelijk enerzijds het leiden van de zijnen en het regeren door zijn Geest; en anderzijds het vernietigen en wegvagen van de verworpenen, die zich niet willen onderwerpen aan zijn heerschappij, zodat duidelijk blijkt, dat er geen macht bestaat die de zijne kan weerstaan.
- 269 PREDIKANT: *Waarom bid je ervoor, dat dit koninkrijk komt?*
 KIND: Opdat de Here van dag tot dag het getal van zijn gelovigen vermenigvuldigt; en Hij van dag tot dag zijn genadegaven aan hen doet toemenen, tot Hij hen er geheel en al mee vervuld heeft; opdat Hij ook meer en

meer zijn waarheid doet oplichten; opdat Hij zijn gerechtigheid openbaart, waardoor satan en de duisternissen van diens rijk tenietgedaan worden, en opdat alle ongerechtigheid uitgeroeid en vernietigd wordt.

270 PREDIKANT: *Gebeurt dit tegenwoordig al niet?*

KIND: Zeker wel, ten dele. Maar wij verlangen ernaar, dat zijn koninkrijk voortdurend groeit en voortgestuwd wordt totdat het eindelijk zijn volkomenheid bereikt heeft. En dat zal zijn op de dag des oordeels, waarop God alleen zal worden verhoogd en alle schepselen zullen worden vernerd onder zijn grootheid; en tegelijk zal Hij dan alles in allen zijn.

Hoofdstuk 40

271 PREDIKANT: *Waarom bid je erom, dat de wil van God geschiedt?*

KIND: Opdat alle schepselen zich voegen onder zijn heerschappij met als gevolg dat zij Hem gehoorzaam zijn en opdat alles geschiedt naar zijn welbehagen.

272 PREDIKANT: *Bedoel je, dat er niets tegen zijn wil kan geschieden?*

KIND: Wij vragen niet alleen, dat Hij alle dingen zover brengt, dat wat Hij in zijn raad heeft bepaald, ook gebeurt, maar tevens dat Hij, nadat alle verzet gesmoord is, aller wil alleen aan de zijne onderwerpt.

273 PREDIKANT: *Geven wij, door dit te bidden, dan onze eigen wil niet prijs?*

KIND: Dat doen wij zeker; en niet alleen, opdat Hij onze verlangens die in strijd zijn met zijn welbehagen, de bodem inslaat door ze vergeefs en zonder resultaat te doen zijn, maar ook opdat Hij een nieuwe geest en een nieuw hart in ons schept, zodat wij niets meer uit onszelf willen, maar zijn Geest onze wil regeert ten einde ons geheel met Hem in overeenstemming te doen zijn.

274 PREDIKANT: *Waarom voeg je toe: op de aarde zoals ook in de hemel?*

KIND: Omdat zijn hemelse schepselen, namelijk de engelen, niets anders nastreven dan Hem vredig en zonder enig verweer te gehoorzamen. Wij verlangen, dat iets soortgelijks op aarde geschiedt, en wel, dat alle mensen zich in vrijwillige gehoorzaamheid onderwerpen.

Hoofdstuk 41

275 PREDIKANT: *Laten wij naar het tweede gedeelte gaan. Wat versta je onder het dagelijks brood waarom je vraagt?*

KIND: In het algemeen alles wat nodig is voor onze lichamelijke behoeften, niet alleen wat voedsel en kleding aangaat, maar alles waarvan God weet dat het van nut voor ons is, opdat wij ons brood in vrede kunnen eten.

276 PREDIKANT: *Waarom vraag je God of Hij je voedsel geeft, waar Hij ons immers beveelt het met het werk van onze handen te verdienen?*

KIND: Hoewel wij moeten werken voor ons levensonderhoud, is het toch zo dat niet onze arbeid, bekwaamheid en ijver ons voeden, maar dat alleen Gods zegen, die op onze handen en ons werk rust om het te doen gedijen, dit doet. En bovendien moeten wij begrijpen, dat het niet de spijzen zijn die ons voeden, al hebben wij ze nog zo gemakkelijk tot onze beschikking, maar alleen de kracht van de Here, die er als een instrument gebruik van maakt.

277 PREDIKANT: *Waarom noem je het brood reeds het jouwe, wanneer je God vraagt het je te geven?*

KIND: Door de goedheid van God die het ons maakt, hoewel Hij niet verplicht is het ons te geven. En ook worden wij gewaarschuwd, niet het brood van anderen te begeren, maar uitsluitend het brood dat wij met wettige middelen hebben verworven, overeenkomstig de beschikking van God.

278 PREDIKANT: *Waarom zeg je dagelijks en heden?*

KIND: Om ons eraan te herinneren, dat wij tevreden moeten zijn en niet meer moeten begeren dan noodzakelijk vereist is.

279 PREDIKANT: *Waar dit gebed voor allen gemeenschappelijk dient, hoe kunnen de rijken die overvloedig over levensmiddelen en goederen voor lange tijd beschikken, dan toch ook bidden voor één dag?*

KIND: Zowel rijken als armen moeten begrijpen, dat alles wat zij bezitten hun in niets baat kan brengen, tenzij de Here hun er het gebruik van geeft en Hij door zijn genade zorgt dat het hun tot voordeel strekt. Dus, wat wij ook bezitten, wij hebben niets behalve voor zover Hij het ons schenkt.

Hoofdstuk 42

280 PREDIKANT: *Wat houdt de vijfde bede in?*

KIND: Dat het God behage ons onze zonden te vergeven.

281 PREDIKANT: *Bestaat er geen enkel mens die zo rechtvaardig is, dat hij dit niet hoeft te bidden?*

KIND: Nee, want de Here Jezus heeft dit vaste gebed aan zijn apostelen gegeven ten behoeve van de kerk. Dus, alwie zich hieraan zou willen onttrekken, stelt zich buiten de gemeenschap van de christenen. En de Schrift verzekert ons inderdaad, dat zelfs de allervolmaaktste, als hij ook maar één punt voor God zou willen aanvoeren om zich te rechtvaardigen, op

duizend andere punten schuldig zal worden bevonden. Wij moeten dus allen onze toevlucht vinden in zijn barmhartigheid.

282 PREDIKANT: *Hoe denk je dat deze vergeving ons te beurt valt?*

KIND: Zoals de woorden zelf, die Jezus Christus gebruikt heeft, het laten zien. Namelijk dat de zonden schulden zijn, die noodzakelijk leiden tot onze veroordeling tot de eeuwige dood. Wij bidden dat God er ons van ontslaat zuiver en alleen door zijn mildheid.

283 PREDIKANT: *Je bedoelt dus, dat wij vergeving van onze zonden verkrijgen door de genadige goedheid van God?*

KIND: Jazeker. Want wij kunnen op geen enkele wijze genoegdoening geven voor zelfs de geringste fout die wij hebben begaan, als God ten opzichte van ons niet uitsluitend zijn mildheid laat gelden door ons de zonden alle te vergeven.

284 PREDIKANT: *Welke vrucht en welk nut komen er voor ons uit voort, wanneer God ons onze zonden heeft vergeven?*

KIND: Door middel hiervan zijn wij Hem aangenaam, als waren wij rechtvaardig en onschuldig, en zijn wij in ons gemoed verzekerd van zijn vaderlijke liefde jegens ons, waaruit voor ons behoud en leven voortvloeien.

285 PREDIKANT: *Wanneer je vraagt, dat Hij ons vergeeft zoals wij hen vergeven die zich schuldig hebben gemaakt tegenover ons, bedoel je dan dat wij door mensen te vergeven vergeving van Hem verdienen?*

KIND: Nee, niet. Want dan zou de vergeving niet meer uit genade zijn en zou zij niet gegrond zijn in de genoegdoening welke gelegen is in de dood van Jezus Christus, zoals het moet zijn. Maar wanneer wij, door het onrecht dat ons is aangedaan te vergeten, zijn mildheid en vergevingsgezindheid navolgen en wij daardoor tonen zijn kinderen te zijn, geeft Hij ons dit teken om ons er zekerheid over te geven. En anderzijds maakt Hij ons kenbaar, dat wij in zijn oordeel slechts grote strengheid en volstrekte onverbiddelijkheid hebben te verwachten, als wij niet gemakkelijk bereid zijn om te vergeven en genade te betonen aan hen die tegenover ons schuldig staan.

286 PREDIKANT: *Je bedoelt dus dat God hier diegenen niet als zijn kinderen erkent, die de dingen waarmee men zich tegenover hen schuldig maakt niet kunnen vergeten, opdat zij niet verwachten deelgenoten van deze genade te zullen worden?*

KIND: Jazeker. En opdat allen weten dat zij met dezelfde maat waarmee zij hun naasten hebben gemeten, eveneens gemeten zullen worden.

Hoofdstuk 43

- 287 PREDIKANT: *Wat volgt?*
KIND: *Leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van het kwaad.*
- 288 PREDIKANT: *Maak je hier slechts één bede van?*
KIND: Nee, want het tweede gedeelte is een uitlegging van het eerste.
- 289 PREDIKANT: *Wat is de kern ervan?*
KIND: Dat God ons niet laat struikelen over het kwaad en niet toelaat dat wij door de duivel en door de verkeerde begeerten van ons vlees die ons bestrijden, overwonnen worden; maar dat Hij ons de kracht geeft om weerstand te bieden door ons met zijn hand te ondersteunen en ons onder zijn bescherming te houden, ten einde ons te verdedigen en te leiden.
- 290 PREDIKANT: *Hoe gaat dit in zijn werk?*
KIND: Wanneer Hij ons door zijn Geest regeert om ervoor te zorgen dat wij het goede liefhebben en het kwade haten, zijn gerechtigheid navolgen en de zonde mijden. Want door de kracht van de Heilige Geest overwinnen wij de duivel, de zonde en het vlees.
- 291 PREDIKANT: *Is dit noodzakelijk voor allen?*
KIND: Ja. Want altijd loert de duivel op ons als een brullende leeuw, klaar om ons te verslinden; en wij zijn zo zwak en kwetsbaar, dat hij ons onmiddellijk zou hebben neergeslagen, als God ons geen kracht gaf om de overwinning op hem te behalen.
- 292 PREDIKANT: *Wat betekent het woord verzoeking?*
KIND: De listen en leugens die de duivel gebruikt om ons te overrompelen, omdat ons natuurlijk verstand nu eenmaal geneigd is bedrog te miskennen en ons te bedriegen, en onze wil eerder bereid is zich aan het kwade dan aan het goede over te geven.
- 293 PREDIKANT: *Maar waarom vraag je aan God, dat Hij je niet tot het kwaad leidt, aangezien dat toch typisch het werk van de duivel is?*
KIND: Zoals God in zijn barmhartigheid zijn gelovigen bewaart en niet toestaat dat de duivel hen verleidt noch dat de zonde hen overmeestert, zo verlaat Hij degenen die Hij wil straffen niet alleen en onttrekt Hij aan hen zijn genade, maar Hij levert hen ook over aan de duivel, zodat zij aan diens tirannie onderworpen zijn, verblindt hen en bevestigt hen in het gevoel verworpen te zijn.

294 PREDIKANT: *Wat wil die toevoeging zeggen: Want van U is het koninkrijk, de heerlijkheid en de macht tot in de eeuwen der eeuwen?*

KIND: Om ons er opnieuw aan te herinneren, dat onze gebeden meer op God zelf, zijn macht en goedheid gericht moeten zijn dan op ons, die niet waardig zijn de mond te openen om tot Hem te bidden. En ook om ons te leren al onze gebeden te besluiten met een lofprijzing voor Hem.

295 PREDIKANT: *Is het geoorloofd om iets anders te bidden dan dat wat genoemd is?*

KIND: Hoewel het ons vrijstaat andere woorden te gebruiken en het in een andere vorm en op een andere manier te doen, zal beslist geen gebed ooit aangenaam zijn bij God dat geen verband houdt met dit hier aangevoerde, als de enige regel om op een juiste wijze te bidden.

IV De sacramenten

Hoofdstuk 44

296 PREDIKANT: *Het is tijd om te gaan naar het vierde onderdeel over de eer die wij aan God moeten bewijzen.*

KIND: Wij hebben al gezegd, dat dit handelt over het Hem van harte erkennen en met de mond belijden als Schenker van alle goeds, teneinde Hem te verheerlijken.

297 PREDIKANT: *Heeft Hij ons niet een regel gegeven om dit te doen?*

KIND: Alle lofprijzingen en dankzeggingen die de Schrift bevat, moeten voor ons als regel en onderwijzing gelden.

298 PREDIKANT: *Is er niets over aangestipt in het Onze Vader?*

KIND: Zeker wel. Want wanneer wij bidden dat zijn naam geheiligd wordt, wensen wij dat al zijn werken zich zo heerlijk zullen vertonen als zij het in werkelijkheid zijn. Op een dergelijke manier, dat als Hij straft, Hij voor rechtvaardig gehouden wordt; als Hij vergeeft, voor barmhartig en als Hij zijn beloften nakomt, voor waarachtig. Kortom, dat er totaal niets bestaat waarin zijn glorie niet oplicht. Bidden is Hem de lof toekennen voor alle goeds.

299 PREDIKANT: *Wat zullen we dan afleiden uit alles wat we gezegd hebben?*

KIND: Dat wat van de waarheid getuigt en aan het begin is besproken: te weten dat het eeuwige leven bestaat in het kennen van de ware God en Hem die Hij gezonden heeft, Jezus Christus. Hem kennen, zeg ik, om Hem naar behoren te eren, opdat Hij voor ons niet alleen Meester en Here is, maar ook Vader en Verlosser en wij van onze kant voor Hem kinderen, dienaren en een volk, gewijd aan zijn glorie zijn.

Hoofdstuk 45

- 300 PREDIKANT: *Wat is het middel om een dergelijk goed te bereiken?*
KIND: Daartoe heeft Hij ons zijn heilig Woord nagelaten, dat voor ons als een ingang in zijn hemels koninkrijk is.
- 301 PREDIKANT: *Waar tref je dit Woord aan?*
KIND: Zoals het voor ons is neergelegd in de heilige Schriften.
- 302 PREDIKANT: *Hoe moeten wij die gebruiken om er profijt van te hebben?*
KIND: Door het Woord aan te nemen met een vaste innerlijke overtuiging als waarheid die uit de hemel is gekomen, ons er in oprechte gehoorzaamheid aan te onderwerpen, het lief te hebben met een waarachtige en algehele verknochtheid en het in onze harten gegrift te hebben met de bedoeling het te volgen en ons ernaar te voegen.
- 303 PREDIKANT: *Ligt dit alles in ons vermogen?*
KIND: Zelfs in de geringste mate niet, maar het is God die op een dergelijke manier door zijn Heilige Geest in ons werkt.
- 304 PREDIKANT: *Maar moeten wij dan geen moeite en ijver aanwenden om de leer die ons in de heilige Schriften uitgelegd wordt, te horen en te lezen?*
KIND: Jawel. En in de eerste plaats moet iedereen hier persoonlijk mee bezig zijn. En verder moeten wij vooral vaak de preken bijwonen, waarin dit Woord in de samenkomst van de christenen wordt verklaard.
- 305 PREDIKANT: *Bedoel je, dat het niet voldoende is om bij zichzelf thuis te lezen, als allen ook niet tezamen een gemeenschappelijke leer te horen krijgen?*
KIND: Ik bedoel het zo, als God daar de gelegenheid toe geeft.
- 306 PREDIKANT: *De reden?*
KIND: Omdat Jezus Christus deze orde in zijn kerk gevestigd heeft, niet voor twee of drie, maar voor allen samen, en verklaard heeft, dat dit het enige middel is om haar te bouwen en in stand te houden. Dus moeten wij ons daaraan allen onderwerpen en niet wijzer willen zijn dan onze Meester.
- 307 PREDIKANT: *Is het dus iets noodzakelijks, dat er predikanten zijn?*
KIND: Ja, en ook, dat men naar hen luistert en in alle bescheidenheid de leer van de Here uit hun mond aanneemt. Het is zo dat degene die hen minacht en weigert naar hen te horen, in feite Jezus Christus verwerpt en zich van de gemeenschap der gelovigen afscheidt.
- 308 PREDIKANT: *Maar, is het voldoende ooit een keer door hen onderwezen te zijn of moet het leren voortgaan?*
KIND: Beginnen betekent niets als men er niet mee doorgaat en steeds volhoudt. Want het past ons tot aan het einde toe steeds leerlingen van

Jezus Christus te zijn. En Hij heeft de predikanten de taak opgelegd ons in zijn naam te onderrichten.

Hoofdstuk 46

309 PREDIKANT: *Is er niet nog een ander middel behalve het Woord, waardoor God zich aan ons meedeelt?*

KIND: God heeft met de prediking van zijn Woord de sacramenten verbonden.

310 PREDIKANT: *Wat is een sacrament?*

KIND: Een sacrament is een uitwendig getuigenis van Gods genade, dat met behulp van een zichtbaar teken ons de geestelijke dingen voorstelt ten einde de beloften van God krachtiger in onze harten te griffen en ons daar zekerder van te maken.

311 PREDIKANT: *Hoe heeft een zichtbaar en stoffelijk teken dan dit vermogen aan het geweten zekerheid te geven?*

KIND: Niet uit zichzelf, maar omdat het door God met dit doel is ingesteld.

312 PREDIKANT: *Hoe kun je dat aan de sacramenten toeschrijven, terwijl het het kenmerkende werk van de Heilige Geest is de beloften Gods in onze harten te verzegelen?*

KIND: Er bestaat een groot verschil tussen beide. Want weliswaar is het de Geest Gods alleen die onze harten kan raken en ontroeren, onze verstandelijke vermogens verlichten en onze gewetens zekerheid geven, zodat dit alles als zijn kenmerkende werk moet worden beschouwd om Hem daarvoor lof te brengen. Niettemin maakt de Here gebruik van de sacramenten als ondergeschikte middelen, naar het Hem goeddukt, zonder dat de kracht van zijn Geest er ook maar enigszins door wordt vermindert.

313 PREDIKANT: *Je meent dus, dat de werkzaamheid van de sacramenten niet gelegen is in het uitwendige element, maar geheel uit de Geest Gods voortkomt.*

KIND: Jazeker, al naar gelang God wil werken door de middelen die Hij heeft ingesteld, zonder afbreuk te doen aan zijn macht.

314 PREDIKANT: *En wat beweegt God dan om dit te doen?*

KIND: Voor de vermindering van onze zwakheid. Want als wij van nature geestelijk waren, zoals de engelen, zouden wij zowel Hem als zijn genadegaven geestelijk kunnen aanschouwen. Maar aangezien wij omsloten zijn door onze lichamen, is het onzerzijds zaak dat Hij beelden ten behoeve van ons gebruikt om ons de geestelijke en hemelse dingen voor ogen te stellen. Want anders zouden wij ze niet kunnen begrijpen. En

het is tevens nuttig voor ons, dat al onze zintuigen de werking ondergaan van zijn heilige beloften om ons in het vertrouwen hierop te sterken.

Hoofdstuk 47

315 PREDIKANT: *Als God de sacramenten heeft ingesteld, omdat we ze nodig hebben, is het dan geen hoogmoed en inbeelding te denken dat wij ze kunnen missen?*

KIND: Ja stellig. En in die mate, dat wie er bewust geen gebruik van maakt in de mening dat hij ze niet nodig heeft, Jezus Christus veracht, zijn genade afwijst en zijn Heilige Geest uitdooft.

316 PREDIKANT: *Maar wat voor een zekerheid van de genade kunnen de sacramenten geven, aangezien zowel goede als slechte mensen ze ontvangen?*

KIND: Hoewel de ongelovigen en slechtaards de genade die hun door de sacramenten wordt aangeboden, tenietdoen, volgt daar zeker niet uit dat de waarde ervan anders is dan gezegd.

317 PREDIKANT: *Hoe dan en wanneer hebben de sacramenten hun uitwerking?*

KIND: Wanneer men ze in geloof ontvangt, door slechts Jezus Christus en zijn genade te zoeken.

318 PREDIKANT: *Waarom zeg je, dat wij Jezus Christus in de sacramenten moeten zoeken?*

KIND: Om aan te geven, dat wij ons niet met het aardse teken moeten vergenoegen om daar ons heil te zoeken en ons niet moeten inbeelden, dat daar enige kracht in besloten ligt; maar dat wij het teken integendeel als een hulpmiddel opvatten dat ons rechtstreeks tot de Here Jezus leidt, om in Hem het heil en alle goeds te zoeken.

319 PREDIKANT: *Aangezien het geloof ervoor vereist is, waarom zeg je dan dat de sacramenten ons gegeven zijn om ons in het geloof te sterken, daar ze ons van de beloften van God verzekeren?*

KIND: Het is niet voldoende dat het geloof slechts een keer in ons begonnen is, maar het moet gevoed en onderhouden worden, opdat het dagelijks groeit en in ons vermeerderd wordt. Om het dus te voeden, te versterken en te doen groeien, schenkt God ons de sacramenten. En hierop duidt de heilige Paulus door te zeggen, dat het gebruik ervan dient om de beloften Gods in onze harten te verzegelen [Rom. 4:11].

320 PREDIKANT: *Maar is het geen teken van ongelof, wanneer de beloften van God, zonder hulpmiddel, op zichzelf genomen voor ons niet zeker genoeg zijn?*

KIND: Het is een teken van de nietigheid en zwakheid van het geloof, geheel eigen aan de kinderen Gods, die evenwel toch niet ophouden gelovigen

te zijn. Maar zij zijn het nog niet volmaakt. Want zolang wij leven in deze wereld, zijn er altijd enige resten van twijfel in ons vlees en daarom moeten wij altijd in het geloof vorderingen blijven maken en groeien.

Hoofdstuk 48

- 321 PREDIKANT: *Hoeveel sacramenten zijn er in de christelijke kerk?*
 KIND: Er zijn er slechts twee in totaal, die de Here Jezus voor de gehele gemeenschap der gelovigen heeft ingesteld.
- 322 PREDIKANT: *Welke?*
 KIND: De doop en het heilig avondmaal.
- 323 PREDIKANT: *Welke overeenkomst en welk verschil is er tussen deze beide?*
 KIND: De doop is voor ons als een binnenkomst in Gods kerk. Want deze verzekert ons dat God ons als zijn dienaren aanneemt, in plaats ervan dat wij vreemdelingen voor Hem zouden zijn. Het avondmaal is voor ons een getuigenis, dat God ons wil onderhouden en voeden, zoals een goed huisvader ervoor zorgt zijn huisgenoten te onderhouden en van voeding te voorzien.
- 324 PREDIKANT: *Laten wij over elk sacrament afzonderlijk spreken om een helderder begrip van beide te krijgen. In de eerste plaats, wat is de betekenis van de doop?*
 KIND: Die is tweeledig. Want de Here stelt ons in de doop de vergeving van onze zonden voor ogen en voorts onze wedergeboorte of geestelijke vernieuwing.

Hoofdstuk 49

- 325 PREDIKANT: *Welke overeenkomst heeft het water met de dingen die erdoor worden voorgesteld?*
 KIND: Omdat de vergeving van de zonden een soort afwassing is, waardoor onze zielen worden gereinigd van hun vlekken, zoals het vuil op het lichaam door het water wordt weggewassen.
- 326 PREDIKANT: *En wat het andere betreft dat erdoor gebeurt?*
 KIND: Omdat het begin van onze wedergeboorte daarin bestaat, dat onze natuur wordt gedood; en de uitkomst, dat wij nieuwe schepselen worden door de Geest van God. Het water wordt dus op ons hoofd gegoten als een teken van de dood, op een dergelijke wijze echter dat de opstanding ons eveneens wordt afgebeeld, terwijl de doop slechts een korte duur heeft en niet dient om ons te verdrinken.

327 PREDIKANT: *Je bedoelt dus niet, dat het water letterlijk de afwassing van onze zielen zou zijn.*

KIND: Nee, niet. Want die werking komt alleen het bloed van Jezus Christus toe, dat gestort is om al de vlekken die ons bezoedelen weg te wassen en ons rein en smetteloos voor God te maken. In ons wordt dit verwezenlijkt wanneer onze gewetens er door de Heilige Geest mee worden begoten. Maar door het sacrament wordt ons dat gewaarborgd.

328 PREDIKANT: *Bedoel je dat het water voor ons alleen een beeld hiervan is?*

KIND: Het is op een dusdanige wijze een beeld, dat de werkelijkheid er mee verbonden is. Want God doet ons geen loze belofte. Daardoor is het zeker, dat ons in de doop de vergeving der zonden wordt aangeboden en wij die ontvangen.

329 PREDIKANT: *Heeft deze genade bij allen zonder onderscheid effect?*

KIND: Nee. Want velen doen die teniet door hun verdorvenheid. Desalniettemin blijft het sacrament een dergelijk karakter houden, hoewel slechts de gelovigen de werkzaamheid ervan ervaren.

330 PREDIKANT: *Waarom ontleent de wedergeboorte haar kracht?*

KIND: Aan de dood en de wederopstanding van Christus. Want zijn dood bezit deze kracht dat onze oude Adam erdoor wordt gekruisigd en onze zondige natuur als het ware begraven wordt, ten gevolge waarvan deze niet meer de kracht heeft om te heersen. En de levensvernieuwing, die maakt dat wij de gerechtigheid van God navolgen, komt uit zijn opstanding voort.

331 PREDIKANT: *Hoe wordt deze genade bij de doop op ons toegepast?*

KIND: Doordat wij daar worden bekleed met Jezus Christus en er zijn Geest ontvangen, tenzij wij de beloften niet waard blijken te zijn, die ons in de doop gegeven worden.

Hoofdstuk 50

332 PREDIKANT: *Wat is van onze kant het goede gebruik van de doop?*

KIND: Dit is gelegen in geloof en in berouw. Wij moeten er namelijk zeker van zijn onze geestelijke zuiverheid in Christus te hebben, en zowel in onszelf ervaren als onze naasten met werken kenbaar maken, dat zijn Geest in ons woont, welke onze eigen begeerten doodt om ons de wil van God te doen volgen.

333 PREDIKANT: *Waarom doopt men dan de kleine kinderen, wanneer dit ervoor vereist is?*

KIND: Er wordt niet gezegd, dat het geloof en het berouw altijd aan het

ontvangen van het sacrament vooraf moeten gaan, maar alleen dat beide aanwezig dienen te zijn in hen die daartoe in staat zijn. Het is dus voldoende, dat de kleine kinderen de vrucht van hun doop voortbrengen en laten zien nadat zij tot de jaren des onderscheids gekomen zijn.

334 PREDIKANT: *Hoe kun je aantonen, dat hier geen enkel bezwaar tegen bestaat?*

KIND: Omdat de besnijdenis evenzeer een sacrament van boete was, zoals Mozes en de profeten verklaren, als een sacrament van geloof, zoals de heilige Paulus zegt. En toch heeft God er de kleine kinderen niet van uitgesloten.

335 PREDIKANT: *Maar zul je wel kunnen bewijzen, dat er een zelfde reden is om hen tot de doop toe te laten als vroeger tot de besnijdenis?*

KIND: Jawel. Want de beloften die God eertijds aan zijn volk Israël gedaan heeft, zijn nu uitgebreid tot de gehele mensheid.

336 PREDIKANT: *Maar volgt hieruit, dat wij het teken moeten gebruiken?*

KIND: Zo is het, wanneer alles goed overwogen wordt. Want Jezus Christus heeft ons niet deelgenoten gemaakt van de genade die vroeger het volk Israël bezat, om deze in ons te verminderen of duisterder te maken dan zij was. Maar Hij heeft deze juist verhelderd en nog vermeerderd.

337 PREDIKANT: *Bedoel je dat de genade van God verminderd zou zijn door de komst van de Here Jezus, als wij de doop niet aan de kleine kinderen zouden voltrekken?*

KIND: Jazeker. Want dan zou het teken van de goedheid en het erbarmen van God ten aanzien van onze kinderen, waarover men eertijds beschikte, ons ontbreken, terwijl het toch in hoge mate dient tot onze troost en tot bevestiging van de belofte die van het begin aan gedaan is.

338 PREDIKANT: *Dus je bedoelt, omdat God, toen Hij zich oudtijds als Redder van de kleine kinderen kenbaar maakte, deze belofte door een uitwendig sacrament aan hun lichamen verzegeld wilde laten zijn, vind jij het dus geheel terecht, dat er niet minder bevestiging zou zijn na de komst van Christus, daar immers dezelfde belofte blijft bestaan en deze zelfs nog duidelijker door het Woord betuigd en door feiten bekrachtigd is?*

KIND: Ja, en des te meer, omdat – zoals bekend – de kracht en het wezenlijke van de doop de kleine kinderen ten goede komen; men zou hun onrecht doen door hun het teken hiervan, dat daaraan ondergeschikt is, te weigeren.

339 PREDIKANT: *Op welke voorwaarde moeten wij dan de kleine kinderen dopen?*

KIND: Ten teken en als getuigenis dat zij erfgenamen zijn van Gods zegen, toegezegd aan de nakomelingen van de gelovigen, opdat zij, wanneer ze er de leeftijd voor hebben, de ware betekenis van hun doop beseffen ten einde er het nut van te ondervinden.

Hoofdstuk 51

- 340 PREDIKANT: *Laten wij nu over het avondmaal spreken. Wat is ten eerste de betekenis hiervan?*
- KIND: Onze Here heeft het ingesteld om ons te verzekeren, dat onze zielen door de gemeenschap met zijn lichaam en zijn bloed gevoed worden in de hoop op het eeuwige leven.
- 341 PREDIKANT: *Waarom stelt de Here ons door het brood zijn lichaam voor ogen en door de wijn zijn bloed?*
- KIND: Om duidelijk te maken dat een soortgelijke functie als het brood heeft ten opzichte van onze lichamen, namelijk die te voeden en te sterken in dit sterfelijke leven, ook zijn lichaam heeft ten opzichte van onze zielen, namelijk deze geestelijk te voeden en nieuw leven in te blazen. Evenzo als de wijn de mens sterkt, doet herstellen en verheugt naar het lichaam, zijn bloed eveneens onze blijdschap, onze verkwikking en geestelijke kracht is.
- 342 PREDIKANT: *Bedoel je dat wij werkelijk deel moeten hebben aan het lichaam en aan het bloed van de Here?*
- KIND: Zo bedoel ik het. Want aangezien onze heilszekerheid geheel afhangt van de gehoorzaamheid die Hij aan God zijn Vader heeft bewezen dankzij het feit dat deze ons toegerekend wordt alsof zij de onze is, moeten wij Hem in bezit krijgen. Zijn gaven kunnen immers de onze niet zijn, als Hij zichzelf niet eerst aan ons geeft.
- 343 PREDIKANT: *Maar heeft Hij zich dan niet aan ons gegeven, toen Hij zich heeft overgeleverd aan de dood om ons met God zijn Vader te verzoenen en ons te bevrijden van het oordeel?*
- KIND: Jazeker. Maar dat is niet voldoende als wij Hem niet in ons opnemen, om de vrucht en de werkzaamheid van zijn dood en lijden te ervaren.
- 344 PREDIKANT: *De wijze om Hem te ontvangen, is toch door het geloof?*
- KIND: Ja. Echter niet alleen door te geloven, dat Hij gestorven is en opgestaan om ons van de eeuwige dood te bevrijden en voor ons het leven te verwerven, maar tevens door te geloven dat Hij in ons woont en met ons verbonden is in een dergelijke eenheid als die tussen het hoofd en de overige ledematen, om ons deel te doen hebben aan al zijn genadegaven door de kracht van deze verbintenis.

Hoofdstuk 52

- 345 PREDIKANT: *Deze gemeenschap komt toch niet alleen tot stand in het avondmaal?*
 KIND: Nee, zeker niet. Want wij hebben die ook door de prediking van het Evangelie, zoals de heilige Paulus zegt, omdat de Here Jezus ons daarin toezegt, dat *wij been van zijn been en vlees van zijn vlees zijn* [Ef. 5:30]; dat Hij het brood des levens is, dat van de hemel is neergedaald om onze zielen te voeden; dat wij één zijn met Hem, zoals Hij één is met zijn Vader, en soortgelijke beloften.
- 346 PREDIKANT: *Wat hebben wij dan aan het sacrament nog meer en waartoe dient het ons verder?*
 KIND: Dat deze gemeenschap in ons nog sterker bevestigd wordt en als het ware bekrachtigd. Want hoewel Jezus Christus ons werkelijk meegedeeld wordt, zowel door de doop als door het Evangelie, toch is dit slechts gedeeltelijk, niet volledig.
- 347 PREDIKANT: *Wat ontvangen wij dan kort gezegd door het teken van het brood?*
 KIND: Dat het lichaam van de Here Jezus, aangezien het eenmaal ten offer gebracht is om ons met God te verzoenen, ons nu gegeven wordt om ons te verzekeren dat wij aan deze verzoening deelhebben.
- 348 PREDIKANT: *Wat ontvangen wij met het teken van de wijn?*
 KIND: Dat de Here Jezus ons zijn bloed te drinken geeft, aangezien Hij dit eenmaal vergoten heeft als betaling en genoegdoening voor onze zonden, opdat wij er niet aan twijfelen hiervan de vrucht te zullen ontvangen.
- 349 PREDIKANT: *Volgens jouw antwoorden verwijst het avondmaal ons naar de dood en het lijden van Jezus Christus, opdat wij deel krijgen aan de kracht daarvan.*
 KIND: Jazeker. Want toen is het enige en blijvende offer voor onze verlossing gebracht, waardoor er niets anders meer overblijft dan dat wij er het genot van hebben.
- 350 PREDIKANT: *Is het avondmaal dus niet ingesteld om van het lichaam van Jezus een offer aan God zijn Vader te maken?*
 KIND: Nee. Want slechts Hem alleen komt dit ambt toe, daar Hij voor eeuwig Priester is. Maar ons gebiedt Hij slechts zijn lichaam te ontvangen, en niet het te offeren.

Hoofdstuk 53

351 PREDIKANT: *Waarom is er een dubbel teken?*

KIND: Onze Here heeft het zo ingericht met het oog op onze zwakheid, om ons te kennen te geven, dat Hij niet alleen vlees is voor onze zielen, maar ook drank, opdat wij onze voeding geheel en al in Hem zoeken en niet elders.

352 PREDIKANT: *Moeten allen zonder onderscheid dit tweede teken, te weten de beker, gebruiken?*

KIND: Ja, overeenkomstig het gebod van Jezus Christus, waarop het niet geoorloofd is inbreuk te maken.

353 PREDIKANT: *Hebben wij in het avondmaal alleen maar het getuigenis over de bovengenoemde dingen, of worden deze er werkelijk in geschonken?*

KIND: Aangezien Jezus Christus de waarheid is, moet men er niet aan twijfelen, dat de beloften die Hij in het avondmaal doet, ook vervuld worden, en dat wat Hij daarin afbeeldt ook waargemaakt wordt. Omdat Hij het belooft en voor ogen stelt, twijfel ik er niet aan, dat Hij ons deel laat hebben aan zijn eigen wezen om ons met zichzelf in één leven te verenigen.

354 PREDIKANT: *Maar hoe kan dit gebeuren, aangezien het lichaam van Jezus Christus immers in de hemel is en wij nog aan deze aardse pelgrimstocht bezig zijn?*

KIND: Door de ondoorgrondelijke kracht van zijn Geest, die de in afstand en plaats van elkaar gescheiden dingen moeiteloos verenigt.

355 PREDIKANT: *Je bedoelt dus niet, dat het lichaam ingesloten is in het brood, noch het bloed in de kelk?*

KIND: Nee. Maar integendeel, om in het bezit van de waarheid van het sacrament te komen, moeten wij onze harten opwaarts ten hemel heffen, waar Jezus Christus verblijft in de heerlijkheid van zijn Vader en van waar wij Hem verwachten tot onze verlossing. En wij moeten Hem niet zoeken in deze bederfelijke elementen.

356 PREDIKANT: *Je bedoelt dus dat er twee zaken in dit sacrament te onderscheiden zijn: enerzijds het stoffelijke brood en de wijn die wij met de ogen zien, met de handen aanraken en met de mond proeven, en anderzijds Jezus Christus, met wie onze zielen inwendig worden gevoed?*

KIND: Jazeker. En toch op een dergelijke manier, dat wij er zelfs een getuigenis in hebben, en als het ware een onderpand van de wederopstanding van onze lichamen, omdat deze deel hebben gekregen aan het teken van het nieuwe leven.

Hoofdstuk 54

357 PREDIKANT: *Hoe moet het deelnemen aan het avondmaal gaan?*

KIND: Zoals de heilige Paulus het zegt, [namelijk] dat de mens zichzelf beproeft voor hij aangaat [1 Kor. 11:28].

358 PREDIKANT: *In welk opzicht moet hij zichzelf beproeven?*

KIND: Om te weten, of hij een oprecht lidmaat van Jezus Christus is.

359 PREDIKANT: *Door welke kenmerken zal hij dat aan de weet kunnen komen?*

KIND: Of hij een waarachtig geloof en berouw heeft; of hij zijn naasten met een oprechte liefde bejegt en niet aangetast is door haat, wrok of het zaaïen van tweedracht.

360 PREDIKANT: *Maar is het dan vereist een volmaakt geloof en volmaakte liefde te hebben?*

KIND: Beide moeten zij geheel en al oprecht zijn en niet gehuicheld. Maar een dergelijke volmaaktheid, dat er niets op aan te merken valt, die zal onder de mensen niet te vinden zijn. Ook zou het avondmaal tevergeefs ingesteld zijn, wanneer niemand gerechtigd zou zijn het te ontvangen, tenzij hij volstrekt volmaakt was.

361 PREDIKANT: *De onvolmaaktheid verhindert ons dus niet om aan te gaan?*

KIND: Juist integendeel, het avondmaal zou ons nergens toe dienen, als wij volmaakt waren. Want het is een hulpmiddel en steun in onze zwakheid.

362 PREDIKANT: *Dienen deze twee sacramenten ook nog een ander doel?*

KIND: Dat doen zij zeker, omdat het tekenen en blijken zijn van ons belijden. Het is namelijk zo, dat wij er door betuigen dat wij tot Gods volk behoren en ons christen-zijn belijden.

363 PREDIKANT: *Wat zou men dus moeten oordelen over iemand die er helemaal geen gebruik van maakt?*

KIND: Men zou hem niet voor een christen moeten houden. Want door zo te handelen, wil hij niet belijden dat te zijn en verloochent hij als het ware stilzwijgend Jezus Christus.

364 PREDIKANT: *Maar volstaat het elk van beide sacramenten éénmaal te ontvangen?*

KIND: De doop is slechts voor één enkele keer geboden en het is niet geoorloofd, die te herhalen. Maar zo is het niet met het avondmaal.

365 PREDIKANT: *Waarom?*

KIND: Omdat God ons door de doop toelaat en opneemt in zijn kerk. Na ons aldus opgenomen te hebben, geeft Hij ons door het avondmaal aan, dat Hij ons blijvend wil voeden.

Hoofdstuk 55

- 366 PREDIKANT: *Aan wie komt zowel het recht toe om te dopen als dat om het avondmaal te bedienen?*
KIND: Aan hen die een officiële opdracht hebben om in de kerk onderricht te geven. Want het Woord verkondigen en de sacramenten uitreiken zijn met elkaar verbonden zaken.
- 367 PREDIKANT: *Bestaat daar een stellig bewijs voor?*
KIND: Jazeker wel. Want onze Here geeft zijn apostelen uitdrukkelijk last om zowel te dopen als te prediken. En wat het avondmaal betreft, beveelt Hij dat zij het allen moesten bedienen volgens zijn voorbeeld. Hij had als dienaar gehandeld door het aan anderen te geven.
- 368 PREDIKANT: *Maar moeten de predikanten, als bedienaars van de sacramenten, allen die willen gaan deelnemen zonder onderscheid aan het avondmaal toelaten?*
KIND: Omdat men wat de doop aangaat deze tegenwoordig slechts aan kleine kinderen bedient, is er geen noodzaak om onderscheid te maken. Maar ten aanzien van het avondmaal moet de predikant er goed op letten het niet uit te reiken aan iemand van wie het bekend is, dat die er volstrekt onwaardig voor is.
- 369 PREDIKANT: *Waarom?*
KIND: Omdat het een ontheiligen en schenden van het sacrament zou zijn.
- 370 PREDIKANT: *Maar onze Here heeft Judas wel toegelaten, hoe slecht hij ook was.*
KIND: Judas' ongerechtigheid was toen nog verborgen. En hoewel de Here daarvan wist, zij was niet aan allen bekend.
- 371 PREDIKANT: *Wat zal dit dan voor de huichelaars betekenen?*
KIND: De predikant kan hen niet uitsluiten als onwaardigen, maar moet wachten totdat de Here hun slechtheid aan het licht heeft gebracht.
- 372 PREDIKANT: *En als hij ervan weet dat sommigen onwaardig zijn of als hij daarop opmerkzaam gemaakt is?*
KIND: Dat is niet genoeg om hen uit te sluiten, tenzij er voldoende instemming en een oordeel van de kerk aan ten grondslag liggen.
- 373 PREDIKANT: *Het is dus nodig dat er een verordening en rechtsregels voor zijn?*
KIND: Jazeker, als de kerk goed ingericht is, namelijk wanneer men vertegenwoordigers aanstelt die waken tegen eventuele aanstootgevende gedragingen. En dat zij, op gezag van de kerk, de avondmaalsgemeenschap ontzeggen aan hen, die daarvoor in het geheel niet in aanmerking komen en aan wie men het niet kan bedienen zonder God er oneer door aan te doen en de gelovigen aanstoot te geven.

Einde van de Catechismus